Nehru Education Society

Nehru Mahavidyalaya (Arts, Com. & Sci.), Nerparsopant, Dist. Yavatmal.

Affiliated to

Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

3rd cycle

Assessment & Accreditation by NAAC

CRITERIA III - Research, Innovations and Extension

3.3 Research Publications and Awards

Metric No.:- 3.3.2

Number of books and chapters in edited volumes / books published and papers published in national / international conference proceedings per teacher during last five years.

Nehru Education Society, Nerparsopant
NEHRU MAHAVIDYALAYA
* Arts * Commerce * Science
Nerparsopant, Dist.Yavatmal (M.S.) 445102
Centre for Graduate, Post Graduate and Research Studies
"B ++" LEVEL

PRINCIPAL
Dr. Ashok N. Bhorjar
M.A. (History), M.Phil., Ph.D.
Mob. 9421736793

PRESIDENT
Hon. Shri. Parmanandji S. Agrawal
M.Com.
Mob. 9421774699

Ref.No.NMV/Sr./Jr. 3141/2023-24 Date :- 21/12/2023

Declaration

The information, reports, true copies of the documents, numerical data etc. functional in this file is verified by me and found correct.

Principal

Dr. A. N. Bhorjar
Principal
Nehru Mahavidyalaya
(Arts * Commerce * Science)
Ner parsopant Dist.Yavatmal

NEHRU MAHAVIDYALAYA SEAL NER PARSOPANT

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five years.

Response: 1.18

3.3.2.1 Total number of books and chapters in edited volumes/books published and papers in national/ international conference proceedings year wise during last five years.

2022-23	2021-22	2020-21	2019-20	2018-19
09	03	03	03	04

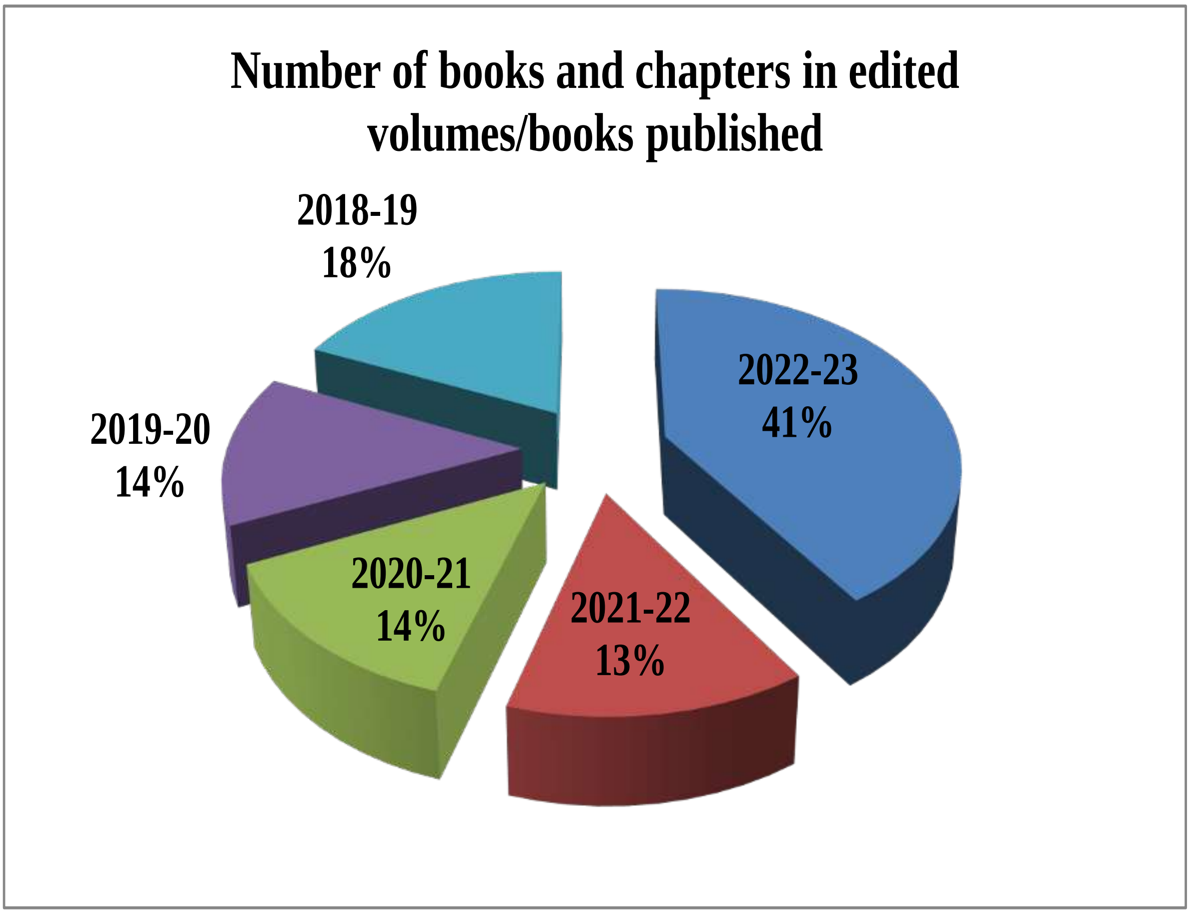

Pie-Chart: Total number of books and chapters in edited volumes/books published and papers in national/ international conference proceedings year wise during last five years.

The institute has number of publication in last five years. Every faculty member of the institute was published number of book / book chapter in National / International publication. The list of faculties are given below,

Sr. No.	Name of Author	Name of Book	Book Chapter	Document
2018				
1.	Dr. P. S. Vishwakarma	Indian Financial System	Indian Financial System	Photo 3.3.2.1
2.	Dr. D. J. Bhagat	Microscopy Applied to Materials Science and Life Sciences	Comparative Spectroscopic Study of Polyindole/Poly(vinyl Acetate) Composites	Photo 3.3.2.2
3.	Dr. D. J. Bhagat	Text Book of Physics	Text Book of Physics	Photo 3.3.2.3
4.	M. P. Gomase	Social Work of Sindhutai Sapkal Indian Women in Historical Perspective	Social Work of Sindhutai Sapkal	Photo 3.3.2.4
2019				
5.	P. S. Vishwakarma	E-Commerce	Text Book	Photo 3.3.2.5
6.	F. P. Sahala	Indian Banking System-I	Text Book	Photo 3.3.2.6
7.	S. V. Gawande	Gazalpratyay	Poetry gives Breath of Life to Human Life	Photo 3.3.2.7
2020				
8.	M. P. Gomase	Contribution of Women in the making of India	Social Contribution of Women in the Making of India	Photo 3.3.2.8
9.	S. K. Ingle	Handwritten e-Book	Online Books and Their Websites	Photo 3.3.2.9
10.	S. A. Katole	Diasporic Literature	Narrating the Diaspora: Amitav's Ghosh The Glass Palace	Photo 3.3.2.10
2021				
11.	M. D. Wadate	Economic Status of Banjara Community	Economic Status of Banjara Community	Photo

				3.3.2.11
12.	V. P. Kute	Climate Change in India, Causes, Effects and Solutions	Arthanad	Photo 3.3.2.12
13.	S. K. Ingle	Rural Life and Media	Rural Literature and Culture	Photo 3.3.2.13
2022				
14.	D. J. Bhagat	Recent Research at the Intersection of Science & technology	Recent Advances in TiO2 Based Nano fibers	Photo 3.3.2.14
15.	P. S. Bansod	UnPaus Kaviteche Wangamayin Swarup	Sanskruti Sanghars Mandanari Kavita	Photo 3.3.2.15
16.	P. S. Bansod	Sarvadnya Chakradhar	Sarvadnya Chakradhar	Photo 3.3.2.16
2023				
17.	P. S. Vishwakarma	Research in Multidisciplinary Subjects	Research in Multidisciplinary Subjects	Photo 3.3.2.17
18.	P. S. Vishwakarma	Indian Monetary System	Indian Monetary System	Photo 3.3.2.18
19.	S. A. Katole	Nepotism: A Multifaceted Approach in various Field	Nepotism	Photo 3.3.2.19
20.	M. D. Wadte	Is Nepotism A Good or A Bad Thing in India	Nepotism	Photo 3.3.2.20
21.	V. D. Bokey	Modern Algebra	Modern Algebra	Photo 3.3.2.21
22.	P. S. Vishwakarma	Auditing	Auditing	Photo 3.3.2.22
23.	S. K. Ingle	Seventy-Five Years of Indian Library Profession	Scientometrices in Action : Visualizing Digital Library Research in Scopus Database	Photo 3.3.2.23

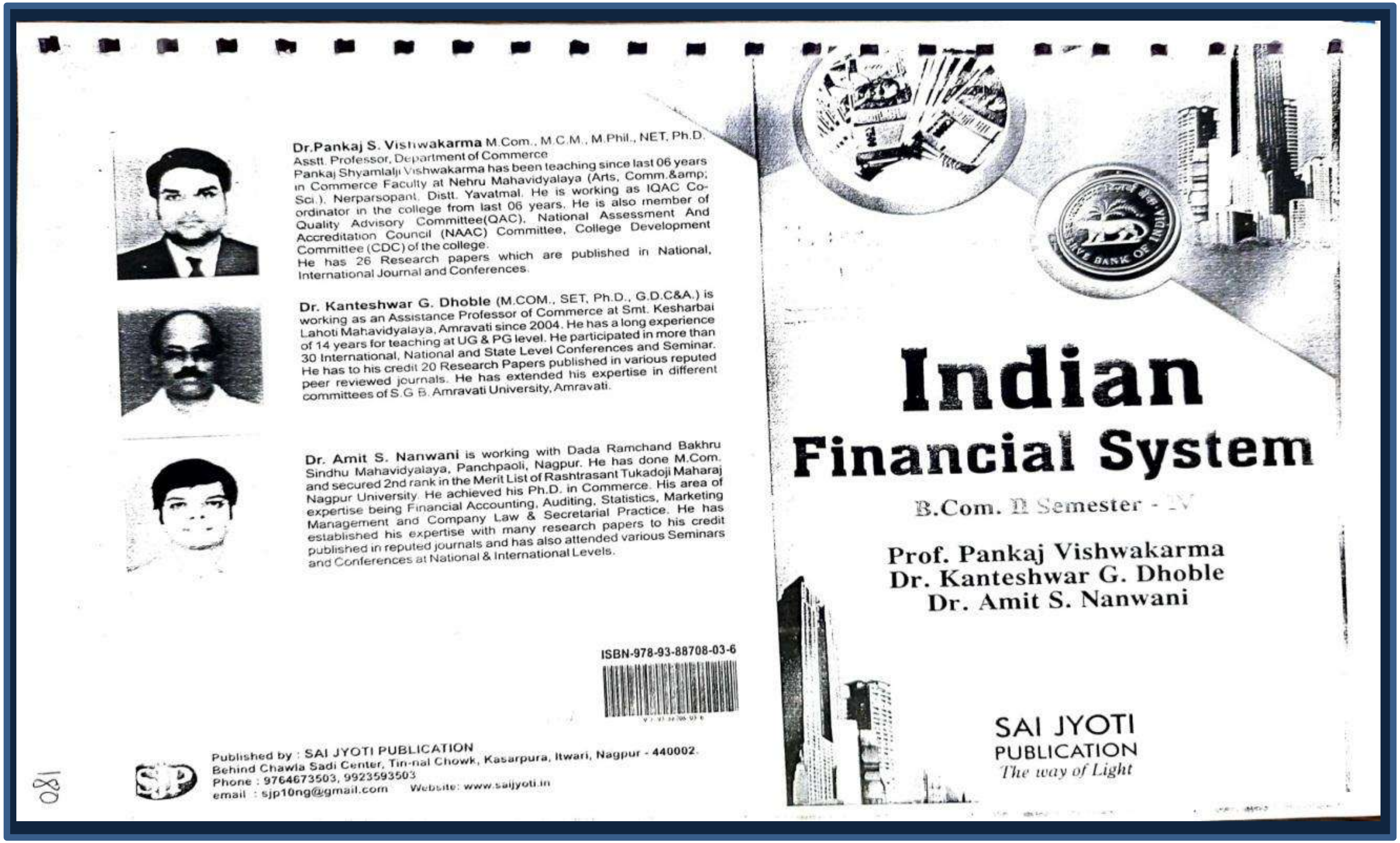

Dr.Pankaj S. Vishwakarma M.Com., M.C.M., M.Phil., NET, Ph.D. Asstt. Professor, Department of Commerce
Pankaj Shyamlalji Vishwakarma has been teaching since last 06 years in Commerce Faculty at Nehru Mahavidyalaya (Arts, Comm.& Sci.), Nerparsopant, Distt. Yavatmal. He is working as IQAC Co-ordinator in the college from last 06 years. He is also member of Quality Advisory Committee(QAC), National Assessment And Accreditation Council (NAAC) Committee, College Development Committee (CDC) of the college.
He has 26 Research papers which are published in National, International Journal and Conferences.

Dr. Kanteshwar G. Dhoble (M.COM., SET, Ph.D., G.D.C&A.) is working as an Assistance Professor of Commerce at Smt. Kesharbai Lahoti Mahavidyalaya, Amravati since 2004. He has a long experience of 14 years for teaching at UG & PG level. He participated in more than 30 International, National and State Level Conferences and Seminar. He has to his credit 20 Research Papers published in various reputed peer reviewed journals. He has extended his expertise in different committees of S.G.B. Amravati University, Amravati.

Dr. Amit S. Nanwani is working with Dada Ramchand Bakhru Sindhu Mahavidyalaya, Panchpaoli, Nagpur. He has done M.Com. and secured 2nd rank in the Merit List of Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University. He achieved his Ph.D. in Commerce. His area of expertise being Financial Accounting, Auditing, Statistics, Marketing Management and Company Law & Secretarial Practice. He has established his expertise with many research papers to his credit published in reputed journals and has also attended various Seminars and Conferences at National & International Levels.

ISBN-978-93-88708-03-6

Published by : SAI JYOTI PUBLICATION
Behind Chawla Sadi Center, Tin-nal Chowk, Kasarpura, Itwari, Nagpur - 440002.
Phone : 9764673503, 9923593503
email : sjp10ng@gmail.com Website: www.saijyoti.in

180

Indian Financial System

B.Com. II Semester - IV

Prof. Pankaj Vishwakarma
Dr. Kanteshwar G. Dhoble
Dr. Amit S. Nanwani

SAI JYOTI
PUBLICATION
The way of Light

CONTENTS

Unit-I
Indian Financial Market....................1-40

Unit-II
Indian Banks....................41-74

Unit-III
Commercial Bank....................75-93

Unit-IV
Reserve Bank of India (RBI)....................94-121

Unit-V
Stock Exchange....................122-150

UNIT - I

INDIAN FINANCIAL MARKET

FINANCE

INTRODUCTION

Finance plays a key role in the part of economic and business activities of the country. Systematic and efficient flow of finance is needed to efficient and effective management of the business concern. Arrangement of finance to required business concern should be properly maintained and channelised through regulated institutions and markets. In India,with the effect of the new economic policy, emerging needs of financial institution and markets should be looked after. Indian financial system has developed constantly and successfully to infuse the new blood to the economic development of the nation.

MEANING OF FINANCE

Finance is often termed as the life blood of the industry. In an economic system, it is practically indispensible. Finance is acknowledged to be the mainstay of the economy as it is adequately required to perform various economic activities such as development of infrastructure, creation of employment opportunities, economic development, and establishment of industries.

"Finance" is sometimes referred to as money or liquid assets. In this context, finance is essential for the purchase of goods and services. It also assists in making profits in the future through investment.

Photo 3.3.2.1: The Book Published by Dr. P. S. Vishwakarma (2018).

B74

Microscopy Applied to Materials Sciences and Life Sciences

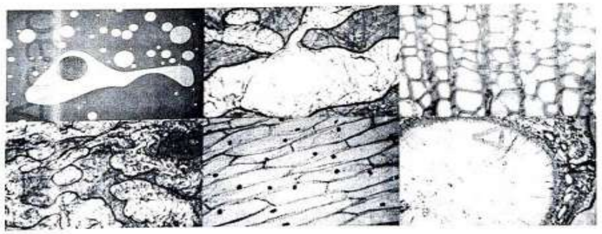

Sabu Thomas | Ajay Vasudeo Rane
Nandakumar Kalarikkal | Krishnan Kanny
Editors

AAP APPLE ACADEMIC PRESS   CRC Press Taylor & Francis Group

CHAPTER 6

COMPARATIVE SPECTROSCOPIC STUDY OF POLYINDOLE/POLY(VINYL ACETATE) COMPOSITES

DEEPAK J. BHAGAT[1*] and GOPAL R. DHOKANE[2]

[1]*Department of Physics, Nehru Mahavidyalaya, Nerparsopant 445102, Maharashtra, India*

[2]*Department of Physics, Arts, Science and Commerce College, Chikhaldara 444807, Maharashtra, India*

[*]*Corresponding author. E-mail: bhagatd@rediffmail.com*

ABSTRACT

This chapter reports the comparative investigation of polyindole/poly(vinyl acetate) composites synthesized chemically using different oxidants. The nickel nitrate and cupric chloride were used as oxidants. The prepared samples were analyzed through Fourier-transform infrared spectroscopy, photoluminescence spectroscopy and ultraviolet–visible (UV–Vis) spectroscopy, field emission scanning electron microscopy (FE-SEM), and X-ray diffraction pattern (XRD). The optical bandgap energy values for composites were determined to be 4.26 and 4.79 eV for different oxidants. The determined optical bandgap energy has conventional value for the photovoltaic activities and also indicates that the composites have semiconducting properties. As-synthesized composites have application potential in optical devices and polymeric solar cells.

6.1 INTRODUCTION

In recent years, development of renewable energy sources is getting more awareness in the world as natural reserves will after all finish in future.

Abitha V. K.
School of Chemical Sciences, Mahatma Gandhi University, Kottayam 686560, Kerala, India.
E-mail: abithavk@gmail.com

Saikat Acharya
Advanced Mechanical and Materials Characterization Division, CSIR-Central Glass and Ceramic Research Institute, Kolkata 700032, India

K. Anand
Discipline of Medical Biochemistry and Chemical Pathology, School of Laboratory Medicine and Medical Sciences, College of Health Sciences, University of KwaZulu-Natal, Durban, South Africa.
E-mail: organicanand@gmail.com

Galina F. Antonova
V. N. Sukachev Institute of Forest, SB RAS Krasnoyarsk, 660036, Russian Federation.
E-mail: antonova_cell@mail.ru

Arivazhagan N.
School of Mechanical Engineering, VIT University, Vellore, India

Arun Augustin
Department of Metallurgical and Materials Engineering NITK Surathkal, Srinivasanagar, 575025, India

S. Balaji
Department of Chemistry, Anna University, Chennai 600025, Tamil Nadu, India

R. Balasubramanian
Department of Chemistry, Anna University, Chennai 600025, Tamil Nadu, India

Ângela Barreto
Department of Biology and CESAM, University of Aveiro, Campus Santiago, 3810-193 Aveiro, Portugal

Deepak J. Bhagat
Department of Physics, Nehru Mahavidyalaya, Nerparsopant 445102, Maharashtra, India.
E-mail: bhagatd@rediffmail.com

Suma Bhat
Department of Mechanical Engineering, Srinivasa School of Engineering, Mukka, Srinivasanagar, 575025, India

Udaya Bhat K.
Department of Metallurgical and Materials Engineering NITK Surathkal, Srinivasanagar, 575025, India. E-mail: udayabhatk@gmail.com

Bananakere Nanjegowda Chandrashekar
Department of Materials Science and Engineering, Southern University of Science and Technology, Shenzhen, Guangdong 518055, P. R. China

Photo 3.3.2.2: The Book Chapter Published by Dr. D. J. Bhagat (2018).

Copyright ©2019, By DnyanPath Publication (INDIA)

No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopy, recording, or otherwise or stored in a database or retrieval system without the prior written permission of publishers. This edition can be exported from India only by the Publishers.

Published by the **DnyanPath Publication (INDIA)**

A TEXT BOOK OF PHYSICS (B.Sc. Part II, Fourth Semester)

The edition publish in 2019 by

ISBN 13 : 978-93-87278-29-5

DnyanPath™ Publication

ISO 9001 : 2015

Mahatma Fule Sankul, Infront of Abhiyanta Bhavan,

Shegaon Naka, V.M.V. Road, Amravati - 444603 (Maharashtra)

Visit us : www.dnyanpathpublication.com

Contact us : info@dnyanpathpublication.com, dnyanpathpub@gmail.com

Phone : 08600353712, 09503237806

Printed at Shri Gurudeo Printers, Amravati.

Mahatma Fule Sankul, Infront of Abhiyanta Bhavan,

Shegaon Naka, V.M.V. Road, Amravati - 444603 (Maharashtra)

Price : ₹ 100 /-

A TEXT BOOK OF

PHYSICS

B.Sc. PART - II, FOURTH SEMESTER

- EDITORS -

Prof. P. T. Hamjade
Associate Professor
Pulsing Naik Mahavidyalaya,
Pusad.

Dr. R. P. Sonekar
Associate Professor & Head
G. S. College,
Khamgaon.

Dr. S. D. Kapse
Associate Professor
G. S. College,
Khamgaon.

- AUTHORS -

Mr. S. R. Jaiswal
Assistant Professor
Shri R. L. T. College of Science,
Akola.

Mr. V. B. Bhise
Assistant Professor & Head
Late Pundalikrao Gawali Arts and Science
Mahavidyalaya, Shirpur (Jain)

Dr. Y. S. Tamgadge
Assistant Professor
Mahatma Fule Arts, Commerce and
Sitaramji Chaudhari Science Mahavidyalaya,
Warud.

Dr. R. V. Barde
Assistant Professor
Indira Gandhi Kala Mahavidyalaya,
Ralegaon

Dr. P. D. Shirbhate
Assistant Professor
Gopikabai Sitaram Gawande College,
Umarkhed.

Dr. D. J. Bhagat
Assistant Professor & Head
Nehru Mahavidyalaya (Arts, Commerce
and Science), Nerparsopant.

Photo 3.3.2.3: The Book Published by Dr. D. J. Bhagat (2018).

ऐतिहासिक परिपेक्ष में भारतीय महिला

Indian Women in Historical Perspective

Editor : Dr. Suryakant Kapshikar

Published by :
Dr. Dhanraj Shate
Principal
Yashoda Girls' Arts & Commerce College
Sneh Nagar, Nagpur M.S. (India)
Accredited B++ with 2.82 CGPA for First Cycle by NAAC
Tel. : 0712-2290637 Fax No. 0712- 2290368
Email : ygc.ngp@rediffmail.com
Website : www.ygcngp.org

Copyright©
All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise with the prior permission of the Editor.

The papers included in this publication have been directly reproduced with minimum editorial intervention, from the files sent by the respective authors. The responsibility for facts states, opinions,expressed or conclusion reached and plagiarism if any, in this book is entirely that of the authors/contributors.

The Editor, Advisory Committee, Editorial Board Members & Peer Reviewed Committee Printer bears no responsibility for them; whatsoever.

In case of any dispute all legal matter are to be settle under Nagpur Jurisdiction only

Edition : 2019

ISBN - 978-81-920781-6-8

Price : 375/-

Designed & Printed by
Dinesh Graphic
Trimurti Nagar, Nagpur-440022
M.9422119631/9765762211

३८. इंदिरा गांधीच्या गटनिरपेक्षता धोरणाचा प्रभाव १८६
डॉ. माधुरी एन. देवतळे
३९. इरावती कर्वे यांचे समाजशास्त्रीय योगदान १९३
डॉ. संतोष मेंढेकर
४०. दुर्गा भागवत : थोर ज्ञानोपासक १९८
डॉ. वनिता हिंगे
४१. रोमिला थापर: एक प्रभावशाली महिला इतिहासकार २००
डॉ. सुर्यकांत महादेवराव कापशीकर
४२. दलित स्त्रीवादी लेखिका : उर्मिला पवार २०९
प्रा. डॉ. सिद्धार्थ भ. जाधव
४३. सीमाताई साखरे यांचे स्त्रि चळवळीत योगदान २१५
डॉ. कुंदन देवराव शहारे
४४. सिंधुताई सपकाळांचे सामाजिक कार्य २१८
डॉ. महेश प्रल्हादराव गोमासे
४५. सरोजताई काशीकर : व्यक्ती आणि कार्य २२३
श्री. अविनाश ब. अवचट
४६. सुनंदाताई दिवे यांची बचतगटातून यशोगाथा २३०
डॉ. रश्मी प्रविण गजरे
४७. डॉ. प्रभा अत्रे का संगीत कला में योगदान २३४
डॉ. सोपान सिताबराव वतारे
४८. The Actress Is Irreplaceable In Indian Cinema: Smita Patil २३६
Chandrashekhar Laxmanrao Korey
४९. Contribution of Dr. D. Rajyalaksmi to LIS Profession २४०
Dr. Sudhakar S Thool
५०. पहिली भारतीय अंतराळ स्त्री : कल्पना चावला २५३
डॉ. कल्पना एम.सांगोडे
५१. मायावती : कार्य आणि कर्तृत्व २६१
प्रा. किशोर शेषराव चौरे
५२. भारतीय दलित महिला उद्योजक कल्पना सरोज २६९
डॉ.प्रा. सिद्धार्थ हरिदास मेश्राम
५३. आयेशा ग्रेवाल यांचे शेती क्षेत्रातील योगदान २७४
डॉ महेन्द्रकुमार कटरे
५४. Magnificant Mary Kom- Indian Women Boxer २७७
Dr. Lalita ishwarn Punnya

सिंधुताईच्या जीवनातील संघर्ष

सिंधुताईचे जीवन हे अतिशय विदारक व संघर्षमय होते. लहानपणापासूनच तिच्या जीवनात संघर्ष होता. शेणाच्या लिलावा वेळेस बंड केल्याने दु:खावला गेलेला दमडाजी असतकरने सिंधुताईच्या पोटातील मुल आपले असल्याचा खोटा प्रचार सुरू केला. नवऱ्याच्या मनात त्यांच्या चरित्र्याबद्दल संशय निर्माण झाला. नऊ महिने पूर्ण झालेल्या सिंधुताईंना बेदम मारहाण करून घराबाहेर काढले. गुरांच्या लाथा बसून मरतील म्हणून तशा अर्धमेल्या अवस्थेत त्यांना गोठ्यात आणून टाकले. त्या अवस्थेतच सिंधुताईंच्या पोटी कन्यारत्न जन्माला आली. नवऱ्याने हाकलल्या नंतर गावकऱ्यांनीही हाकलले. माराने अर्धमेल्या झालेल्या सिंधुताई माहेरी आल्या, पण सख्या आईनेसुध्दा पाठ फिरविली.

परभणी - नांदेड - मनमाड रेल्वे स्थानकावर सिंधुताई भिक मागत फिरायच्या. चतकोर भाकर व उष्टावलेली एखादे फळ हाती लागेल म्हणून रात्रभर रेल्वे रूळांच्या कडेने फिरायच्या. एकदा जळगाव जिल्ह्यातील पिंपराळा स्थानकावर त्यांनी आत्महत्येचा प्रयत्नही केला. पण लहान मुलीचा जीव घेतला तर पाप लागेल म्हणून मागे फिरल्या. मग पुन्हा भीक मागत पोट भरणे सुरू झाले. सिंधुताई दिवसभर भीक मागायच्या आणि रात्री स्टेशनवरच झोपायच्या पण तिथे त्यांनी कधीच एकटे खाल्ले नाही. स्टेशनवरच्या सगळ्या भिकाऱ्यांना बोलावून त्या मिळालेल्या अन्नाचा काला करायचा आणि मग सर्व भिकारी एकत्र जेवायचे. या सर्व भिकाऱ्यांनीच एकवीस वर्षाच्या सिंधुताईचे रक्षण केले. दोन दिवस काहीच भीक मिळाली नसल्याने त्यांच्या लक्षात आले की, येथे कायम राहता येणार नाही. शेवटी सिंधुताईंनी स्मशान गाठले.

अनाथांची माई

सिंधुताईंच्या जीवनातील संघर्ष हा विदारक होता. बालपणापासून त्यांना संघर्ष करावा लागला. नवऱ्याने घराबाहेर काढल्यानंतर स्मशानात राहून त्या दिवस काढू लागल्या पण पोटातल्या भुकेचं काय? एक मृतदेह आला. अंत्यसंस्कार झाले, मडक फुटलं पण मडक्यात थोड पाणी तसच होतं अंत्यविधी करून लोक निघाले, एखादा पैसा हातावर पडेल म्हणून माई त्यांच्या मागे-मागे आशेने चालु लागल्या. एकाला त्यांची दया आली, त्याने त्यांना थोड पीठ आणि सव्वा रूपया दिला. भिन्न काळोख दाटला होता. चिता अजून धगधगत होती आणि माईंच्या पोटात भूक इतकी पेटली होती कि, 'दगड चावता आला असता तर दगड चावून खाल्ला असता माईने मडक्यातल्या पाण्यात पीठ कालवले व चितेवरच्या निखाऱ्यावर भाजले. कडक भाकरी तशीच खाल्ली. माई काही दिवसांनी तेथून बाहेर पडल्या. भिक मागत-मागत चिखलदऱ्यात काही दिवस राहिल्यानंतर त्या पुण्यात गेल्या एकदा असेच पुण्यात रस्त्यावर एक मुलगा रडतं दिसला त्या मुलाला घेऊन माई पोलीस स्टेशनला गेल्या पण पोलिसांनी हाकलून दिले. साधी तक्रारसुध्दा नोंदवून घेतली नाही.

ISBN : 978-81-920781-6-8

Photo 3.3.2.4: The Book Chapter Published by Dr. M. P. Gomase (2018).

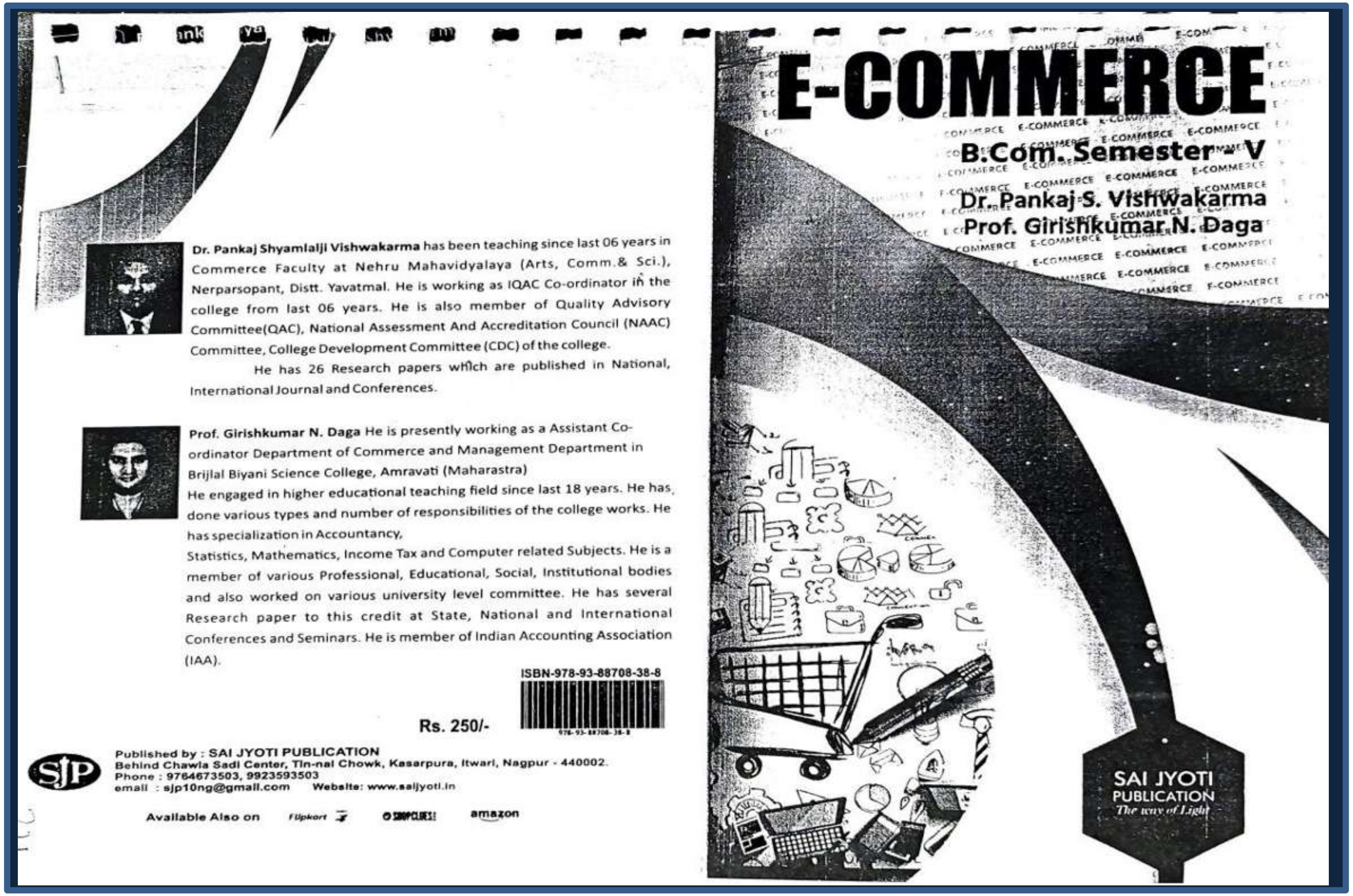

Dr. Pankaj Shyamlalji Vishwakarma has been teaching since last 06 years in Commerce Faculty at Nehru Mahavidyalaya (Arts, Comm.& Sci.), Nerparsopant, Distt. Yavatmal. He is working as IQAC Co-ordinator in the college from last 06 years. He is also member of Quality Advisory Committee(QAC), National Assessment And Accreditation Council (NAAC) Committee, College Development Committee (CDC) of the college.

He has 26 Research papers which are published in National, International Journal and Conferences.

Prof. Girishkumar N. Daga He is presently working as a Assistant Co-ordinator Department of Commerce and Management Department in Brijlal Biyani Science College, Amravati (Maharastra)
He engaged in higher educational teaching field since last 18 years. He has done various types and number of responsibilities of the college works. He has specialization in Accountancy,
Statistics, Mathematics, Income Tax and Computer related Subjects. He is a member of various Professional, Educational, Social, Institutional bodies and also worked on various university level committee. He has several Research paper to this credit at State, National and International Conferences and Seminars. He is member of Indian Accounting Association (IAA).

ISBN-978-93-88708-38-8

Rs. 250/-

Published by : SAI JYOTI PUBLICATION
Behind Chawla Sadi Center, Tin-nal Chowk, Kasarpura, Itwari, Nagpur - 440002.
Phone : 9764673503, 9923593503
email : sjp10ng@gmail.com Website: www.saijyoti.in

Available Also on Flipkart SHOPCLUES amazon

E-COMMERCE

B.Com. Semester - V

Dr. Pankaj S. Vishwakarma
Prof. Girishkumar N. Daga

SAI JYOTI PUBLICATION
The way of Light

Contents:

No.	UNIT	Page
1.	**BASIC OF E-COMMERCE** Introduction, Meaning of E-commerce, Definition of E-commerce, A brief of E-commerce, Features of E-commerce, Conceptual framework of E-commerce, Basic Element of E-commerce, How E-commerce works, Resource requirement for successful implementation of E-commerce, Key drives of E-commerce, The various elements required to implement a successful E-commerce strategy, Basic Model of E-commerce, E-commerce Business Models, E-commerce Categories, The Basic of Successful E-commerce Operations, Benefits of E-commerce/E-Business, Limitations or Disadvantages of Electronic Commerce, Limitations of E-commerce to consumers, Limitations of E-commerce to society, E-commerce V/S Traditional Commerce, Comparison between traditional commerce and E-commerce.	1-46
2.	**E-COMMERCE IN INDIA** Internet, History of Internet, Internet in India, History of Internet in India, A Brief History of the Internet in India, Growth of Internet user in India, List of countries by number of Internet users, Current scenario of E-commerce in India, Recent Trends in E-commerce, Government FDI policy about e-commerce in India, Highlights on mew FDI ecommerce rule in India, Future of E-commerce in India, Reason of E-commerce Grows Days by Day.	47-81
3.	**RETAIL E-COMMERCE** Concepts of Business to Consumer(B2C), B2C Business Models in the Digital World, Concept of Consumer to Business(C2B), Concepts of Consumer to Consumer (C2C), Online Shopping, Benefits and Disadvantage of online shopping, Consumer's Shopping Procedure on Internet, Customer use the following procedure for buying product online, Disintermediation and Re-intermediation, Advantage/Disadvantage of Disintermediation, E-auction (online auction), Important of E-auction, The benefits of e-auctions, Disadvantages of E-auction, When to avoid using e-auctions, Steps to Implement a Successful Auction.	82-121
4.	**B2B E-COMMERCE** Business-to-Business (B2B), Concept of Business-to-Business E-commerce, Key Technologies for B2B E-commerce, Business to Business Model, Supplier-Orientated market place, Buyer-orientated market place, Essential elements of the marketplace, Benefits to Buyers, Benefits of Sellers, Intermediary Oriented Marketplace, Benefits of B2B Commerce, Implementing B2B E-commerce-requirements, Steps in B2C E-commerce, The development trend to B2N, Challenges of B2B E-commerce,	122-147
5.	**E-PAYMENT AND E-BANKING** Indian Payment Models/Methods, Different code related to transfer of money in India, Digital Payment Methods in India, The following types of Digital Payment Method in India, Different types of Online financial transaction, Various online Payment System, Credit card, Secure Electronic Transaction (SET) Protocol, Debit cards based payment, Use of mobile applications (apps) of e-payment, Meaning of electronic banking, Online banking Services, Benefits of Online banking, Future of Online Financial services in India.	148-237

222

Syllubus
Semester VI
e-COMMERCE- II

Unit - I : Internet e-comme/ce Business Models:
Social media model, advertising model, retail model, hybrid model, merchant model. Informational model, drop-shipping model and revenue model.

Unit - II : B2C Internet Marketing
Meaning of online marketing or internet marketing, online marketing strategies, marketing channels, internet branding, online publishing and advertising.

Unit - III: B2B Online Marketing
Use of internet based electronic data interchange (EDI). Benefits of online marketing in B2B ecommerce, procurement reengineering just in time delivery, online marketing issues.

Unit - IV: E-governance :
Meaning of e-governance and e-government, Objectives of E-governance, Private sector interface in E-Governance.
Concepts of government to Business (G2B), Business Government (B2G) Citizen to Government (C2G).

Unit - V: E- Governance Models :
Application of Internet EDI in E-governance, E-governance in India, E-Governance Models, Comparative Analysis Model, Wider Dissemination Model, Critical Flow Model, E-advocacy Model

Index

Unit - 1
Internet e-Commerce Business Models
1. Business Models of E-Commerce

Unit - 2
B2C Internet Marketing
2. Online Marketing
3. Internet Branding
4. Online Publishing and Advertising

Unit - 3
B2B Online Marketing
5. Internet Based Electronic (Data Interchange EdI)
6. Online Marketing in B2B E-Commerce
7. Procurement Re-engineering
8. Just in Time Delivery (JIT)

Unit - 4
E-Governance
9. E-Governance and E-Government
10. Types of E-government Partnerships

Unit - 5
E-Governance Models
11. Application of Internet EDI in E-governance
12. E-governance in India
13. E-governance Models

Photo 3.3.2.5: The Book Published by Dr. P. S. Vishwakarma (2019).

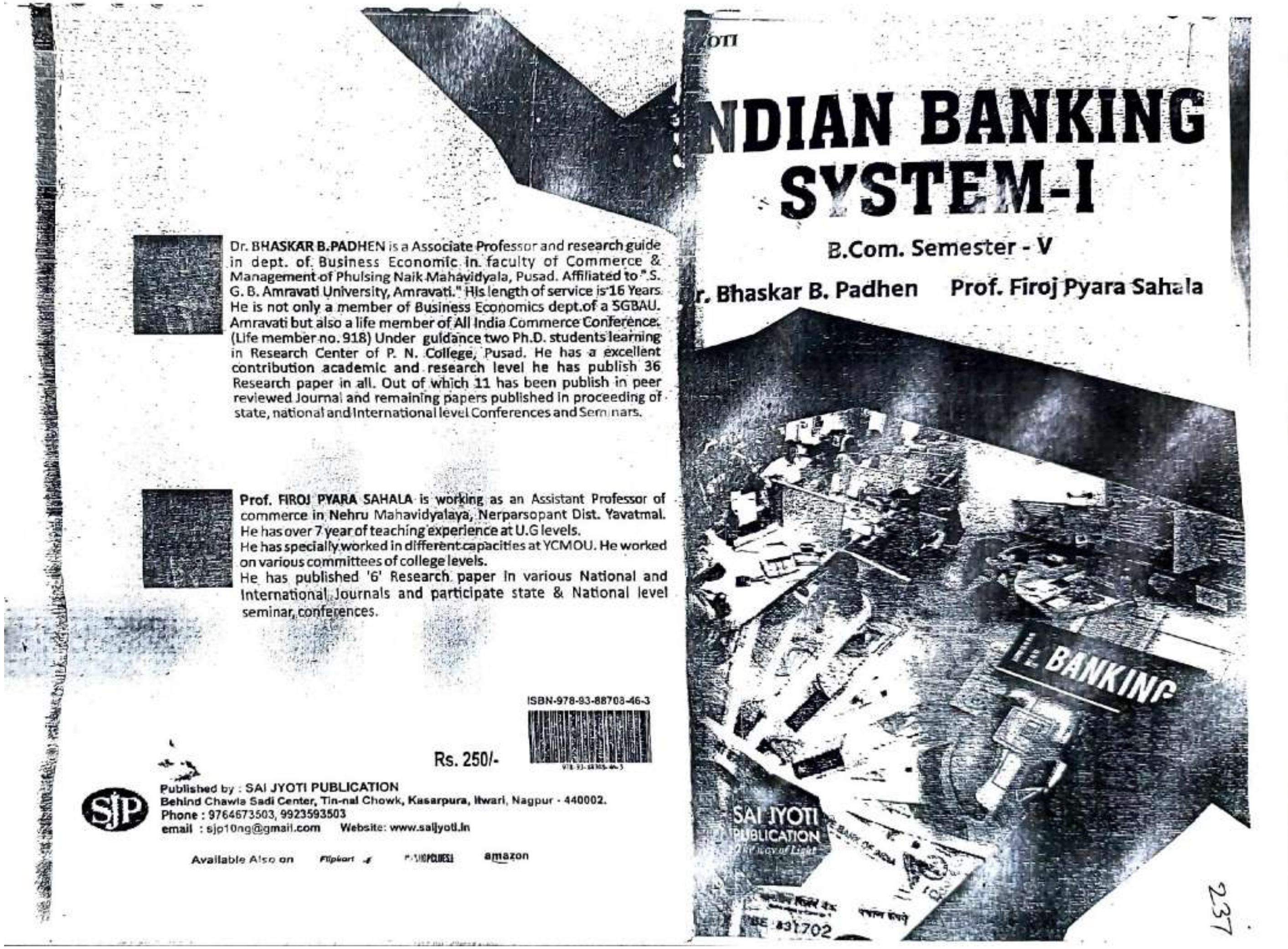

Dr. BHASKAR B.PADHEN is a Associate Professor and research guide in dept. of Business Economic in faculty of Commerce & Management of Phulsing Naik Mahavidyala, Pusad. Affiliated to "S. G. B. Amravati University, Amravati." His length of service is 16 Years. He is not only a member of Business Economics dept.of a SGBAU. Amravati but also a life member of All India Commerce Conference. (Life member no. 918) Under guidance two Ph.D. students learning in Research Center of P. N. College, Pusad. He has a excellent contribution academic and research level he has publish 36 Research paper in all. Out of which 11 has been publish in peer reviewed Journal and remaining papers published in proceeding of state, national and International level Conferences and Seminars.

Prof. FIROJ PYARA SAHALA is working as an Assistant Professor of commerce in Nehru Mahavidyalaya, Nerparsopant Dist. Yavatmal. He has over 7 year of teaching experience at U.G levels.
He has specially worked in different capacities at YCMOU. He worked on various committees of college levels.
He has published '6' Research paper in various National and International Journals and participate state & National level seminar, conferences.

ISBN-978-93-88708-46-3

Rs. 250/-

Published by : SAI JYOTI PUBLICATION
Behind Chawla Sadi Center, Tin-nal Chowk, Kasarpura, Itwari, Nagpur - 440002.
Phone : 9764673503, 9923593503
email : sjp10ng@gmail.com Website: www.saijyoti.in

Available Also on Flipkart amazon

NDIAN BANKING SYSTEM-I

B.Com. Semester - V

r. Bhaskar B. Padhen Prof. Firoj Pyara Sahala

SAI JYOTI PUBLICATION

237

Indian Banking System-I

© AUTHOR

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval system, or translated in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying and/or otherwise without the prior written permission of the publishers.

ISBN : 978-93-88708-46-3

1st EDITION : 2019

Printed and Published By :

Naresh Khapekar

SAI JYOTI PUBLICATION
Teen-nal Chowk, Kasarpura,
Behind Panjivani Market,
Itwari, Nagpur. 440002
Ph. No. : 9764673503
E-mail id : sjp10ng@gmail.com
Website : www.saijyoti.in

Sales Office :

SAI JYOTI PUBLICATION
Plot No. 29, Behind T.B. Ward,
Indira Nagar Opp. Old Immamwada Wada Police Station
Nagpur 440003 Ph. No. : 9923693506

BOOKS N BOOKS
Plot No. 65, Rahika Palace,
Medical Squre, Hanuman Nagar,
Nagpur- 440009 Ph. No. : 9923593503

Type Setter :
Hari Om Computers
Nagpur.
Ph.: 9673550720

SANT GADGE BABA AMRAVATI UNIVERSITY

B.Com: III SEM - V

Indian Banking System-I

Time : 3 Hours — **Marks: 80**

Outcome: To provide insight into the various types of banks and their role in Indian Economy.

Unit I: Public Sector Banks
- 1.1 Concept, features and objectives
- 1.2 Functions and Importance
- 1.3 Regulatory Provisions under Banking Regulation Act 1949
- 1.4 Origin and Role of State Bank of India in Indian Economy

Unit II: Private Banks
- 2.1 Concept, features and objectives
- 2.2 Functions and Importance
- 2.3 Regulatory Provisions under Banking Regulation Act 1949
- 2.4 Origin and Role of ICICI Bank, HDFC Bank and Axis Bank in Indian Economy

Unit III: Cooperative Banks
- 3.1 Concept, features and objectives
- 3.2 Functions and Importance
- 3.3 Regulatory Provisions under Banking Regulation Act 1949
- 3.4 Role of District Cooperative Bank in Indian Economy

Unit IV: Development Banks
- 4.1 Concept, features and objectives
- 4.2 Functions and Importance
- 4.3 Regulatory Provisions under Banking Regulation Act 1949
- 4.4 Role of NABARD in Indian Economy

Unit V: Non-Banking Financial Institutions
- 5.1 Concept, features and objectives
- 5.2 Functions and Importance
- 5.3 Regulations and Types
- 5.4 NBFC V/s Banks

Photo 3.3.2.6: The Book Published by Mr. F. P. Sahala (2019).

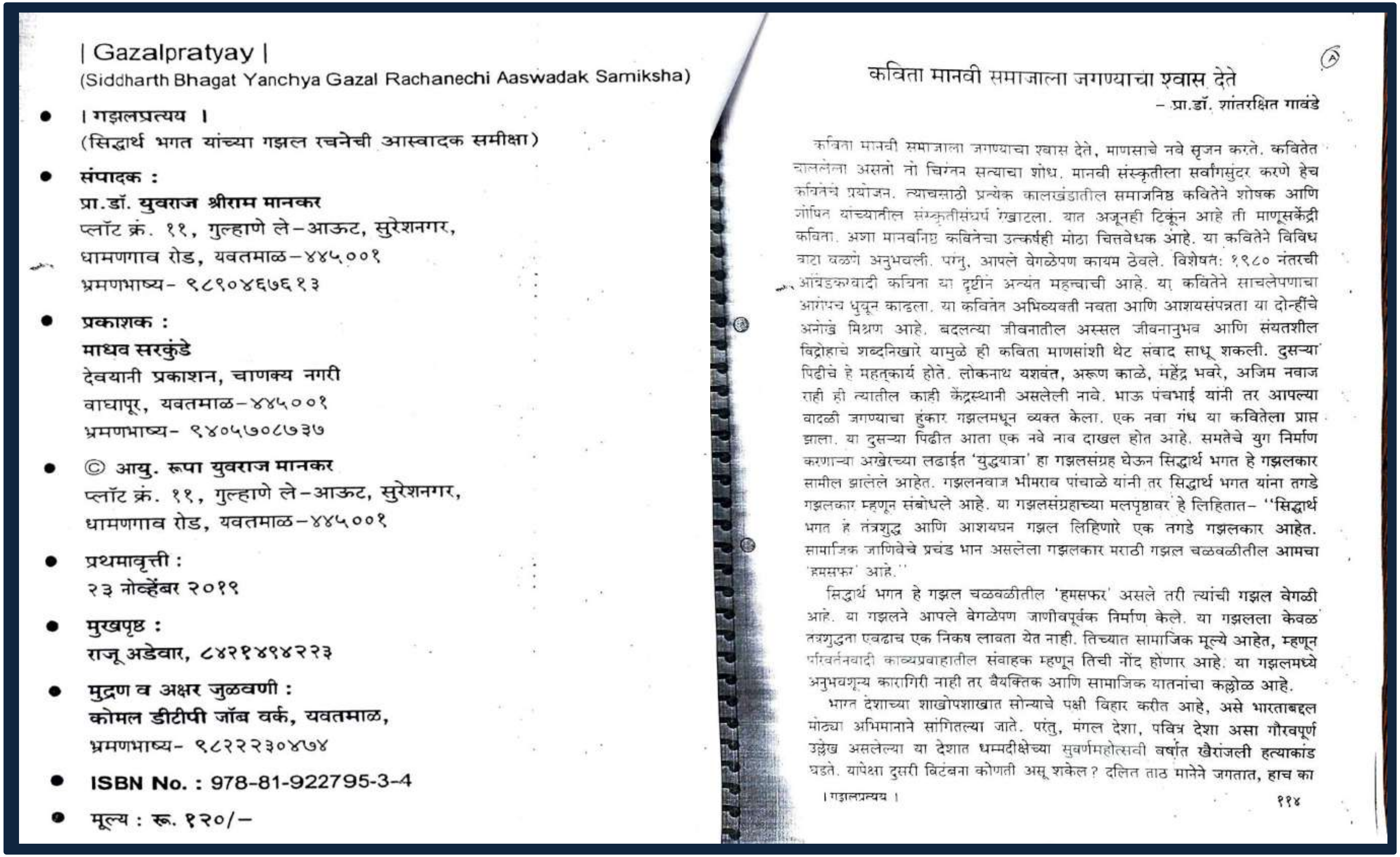

| Gazalpratyay |
(Siddharth Bhagat Yanchya Gazal Rachanechi Aaswadak Samiksha)

- | गझलप्रत्यय |
(सिद्धार्थ भगत यांच्या गझल रचनेची आस्वादक समीक्षा)
- संपादक :
प्रा.डॉ. युवराज श्रीराम मानकर
प्लॉट क्रं. ११, गुल्हाणे ले-आऊट, सुरेशनगर,
धामणगाव रोड, यवतमाळ-४४५००१
भ्रमणभाष्य- ९८९०४६७६१३
- प्रकाशक :
माधव सरकुंडे
देवयानी प्रकाशन, चाणक्य नगरी
वाघापूर, यवतमाळ-४४५००१
भ्रमणभाष्य- ९४०५७०८७३७
- © आयु. रूपा युवराज मानकर
प्लॉट क्रं. ११, गुल्हाणे ले-आऊट, सुरेशनगर,
धामणगाव रोड, यवतमाळ-४४५००१
- प्रथमावृत्ती :
२३ नोव्हेंबर २०१९
- मुखपृष्ठ :
राजू अडेवार, ८४२१४९४२२३
- मुद्रण व अक्षर जुळवणी :
कोमल डीटीपी जॉब वर्क, यवतमाळ,
भ्रमणभाष्य- ९८२२२३०४७४
- ISBN No. : 978-81-922795-3-4
- मूल्य : रू. १२०/-

कविता मानवी समाजाला जगण्याचा श्वास देते

– प्रा.डॉ. शांतरक्षित गावंडे

कविता मानवी समाजाला जगण्याचा श्वास देते, माणसाचे नवे सृजन करते. कवितेत चाललेला असतो तो चिरंतन सत्याचा शोध. मानवी संस्कृतीला सर्वांगसुंदर करणे हेच कवितेचे प्रयोजन. त्याचसाठी प्रत्येक कालखंडातील समाजनिष्ठ कवितेने शोषक आणि शोषित यांच्यातील संस्कृतीसंघर्ष रेखाटला. यात अजूनही टिकून आहे ती माणूसकेंद्री कविता. अशा मानवनिष्ठ कवितेचा उत्कर्षही मोठा चित्तवेधक आहे. या कवितेने विविध वाटा वळणे अनुभवली. परंतु, आपले वेगळेपण कायम ठेवले. विशेषत: १९८० नंतरची आंबेडकरवादी कविता या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाची आहे. या कवितेने साचलेपणाचा आरोपच धुवून काढला. या कवितेत अभिव्यक्ती नवता आणि आशयसंपन्नता या दोन्हींचे अनोखे मिश्रण आहे. बदलत्या जीवनातील अस्सल जीवनानुभव आणि संयतशील विद्रोहाचे शब्दनिखारे यामुळे ही कविता माणसांशी थेट संवाद साधू शकली. दुसऱ्या पिढीचे हे महत्कार्य होते. लोकनाथ यशवंत, अरूण काळे, महेंद्र भवरे, अजिम नवाज राही ही त्यातील काही केंद्रस्थानी असलेली नावे. भाऊ पंचभाई यांनी तर आपल्या वादळी जगण्याचा हुंकार गझलमधून व्यक्त केला. एक नवा गंध या कवितेला प्राप्त झाला. या दुसऱ्या पिढीत आता एक नवे नाव दाखल होत आहे. समतेचे युग निर्माण करणाऱ्या अखेरच्या लढाईत 'युद्धयात्रा' हा गझलसंग्रह घेऊन सिद्धार्थ भगत हे गझलकार सामील झालेले आहेत. गझलनवाज भीमराव पांचाळे यांनी तर सिद्धार्थ भगत यांना तगडे गझलकार म्हणून संबोधले आहे. या गझलसंग्रहाच्या मलपृष्ठावर हे लिहितात– ''सिद्धार्थ भगत हे तंत्रशुद्ध आणि आशयघन गझल लिहिणारे एक तगडे गझलकार आहेत. सामाजिक जाणिवेचे प्रचंड भान असलेला गझलकार मराठी गझल चळवळीतील आमचा 'हमसफर' आहे.''

सिद्धार्थ भगत हे गझल चळवळीतील 'हमसफर' असले तरी त्यांची गझल वेगळी आहे. या गझलने आपले वेगळेपण जाणीवपूर्वक निर्माण केले. या गझलला केवळ तंत्रशुद्धता एवढाच एक निकष लावता येत नाही. तिच्यात सामाजिक मूल्ये आहेत, म्हणून परिवर्तनवादी काव्यप्रवाहातील संवाहक म्हणून तिची नोंद होणार आहे. या गझलमध्ये अनुभवशून्य कारागिरी नाही तर वैयक्तिक आणि सामाजिक यातनांचा कल्लोळ आहे.

भारत देशाच्या शाखोपशाखात सोन्याचे पक्षी विहार करीत आहे, असे भारताबद्दल मोठ्या अभिमानाने सांगितल्या जाते. परंतु, मंगल देशा, पवित्र देशा असा गौरवपूर्ण उल्लेख असलेल्या या देशात धम्मदीक्षेच्या सुवर्णमहोत्सवी वर्षात खैरांजली हत्याकांड घडते. यापेक्षा दुसरी विटंबना कोणती असू शकेल? दलित ताठ मानेने जगतात, हाच का

| गझलप्रत्यय | ११४

Photo 3.3.2.7: The Book Chapter Published by Dr. S. V. Gawande (2019).

ISBN - 978-81-951551-5-6

भारताच्या जडणघडणीत महिलांचे योगदान

Peer-Reviewed Book Chapter

संपादक डॉ. अनिल एन. ठाकरे

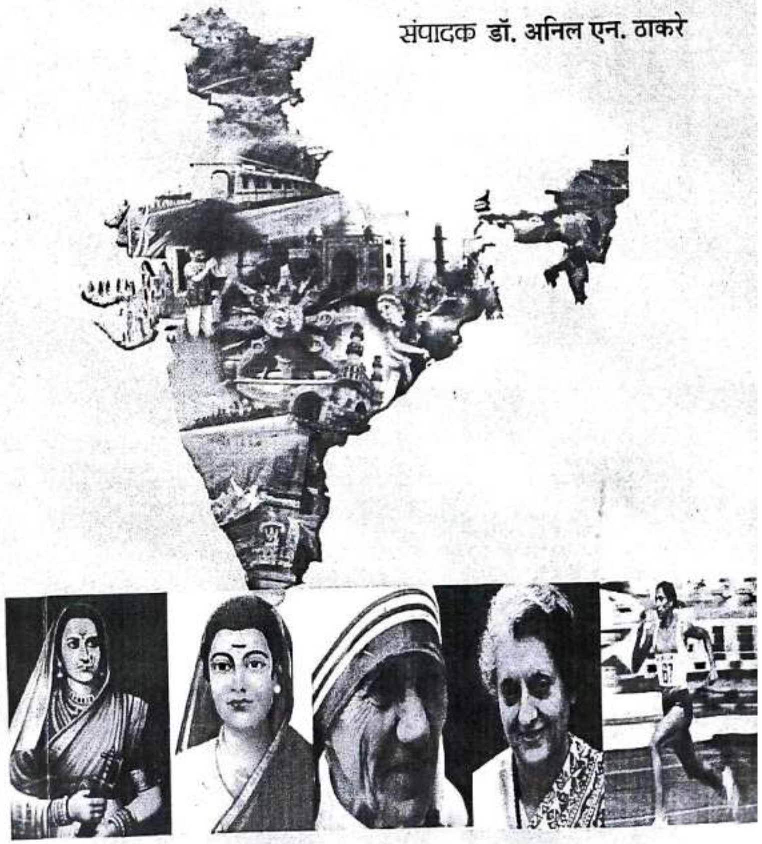

ISBN-978-81-951551-5-6

भारताच्या जडणघडणीत महीलांचे सामाजिक योगदान

डॉ. महेश प्रल्हादराव गोमासे
इतिहास विभाग प्रमुख नेहरू महाविद्यालय,
नेर परसोपंत

कुटुंब व्यवस्था हे भारताचे बलस्थान आहे. मात्र, ती सुरळीत व सुरक्षित आहे, असे ठामपणे म्हणता येणार नाही. आजची कुटुंब व्यवस्था विघटनाच्या दिशेने जोराने पाऊल टाकू लागली आहे. भारतातील जवळ जवळ सर्वच क्षेत्रात सामाजिक जीवनामध्ये कमालीचे औदासिन्य, अनैतिकता व भ्रष्टाचार पहावयाला मिळतो. आज आपल्याकडेही अनेक कुटुंवात घटस्फोट, कलह वगैरे होत आहेत. हा व्यक्तिस्वातंत्र्यांचा परीणाम असल्याची उथळ प्रतिक्रिया काही मंडळी देत असतात. काही लोक याबाबतं स्त्रीयांना दोषी धरतात. मात्र असा दोषारोप करण्याच्याआधी याबाबत भारतीय संस्कृतीचे अवलोकन करायला हवे.

आपल्या संस्कृतिमध्ये जे जे काही चांगले, पवित्र, उदात्त आहे ते सर्व महीलांच्या सहभागाने साध्य आहे. सांस्कृतिक सामाजिक मूल्यांची जोपासना महिलांनीच जास्त प्रमाणात केलो आहे. परंतु हे घडत असतांना महिलांवर अन्याय झाला आहे. कुटुंब व्यवस्था टिकवण्यासाठी आणि सांस्कृतिक मुल्य संवर्धनासाठी महिलांनीच सर्वात मोठा त्याग केला. याबाबत पुरूषांचा वाटा नगण्य आहे. जी महिला सुशिक्षित होईल, आणि त्याहूनही महत्वाचे आर्थिक स्वायतत्ता मिळवेल, ती अन्यायाचे

ISBN-978-81-951551-5-6

१२) भारताच्या जडणघडणीत महीलांचे सामाजिक
योगदान /७०
डॉ. महेश प्रल्हादराव गोमासे

१३) महीला सक्षमीकरणातील अडथळे व उपाय /७९
डॉ. विलास आबा गायकवाड

१४) सामाजिक कार्य करणाऱ्या स्त्रियांच्या आत्मचरित्रांचे
मराठी साहित्यातील योगदान /८५
प्रा. डॉ. संतोष विष्णू चतुर

१५) भारताच्या जडणघडणीत आधुनिक महिलांचे
योगदान /९६
प्रा.दिलीप एम. मोरे

१६) भारताच्या शैक्षणिक जडणघडणीत महिलांचे
योगदान: एक शोध. /११०
डॉ.हरिदास देविदास आखरे

१७) वर्धा येथील मावशी केळकर यांचे स्वातंत्रपूर्व
काळातील सामाजिक, शैक्षणिक कार्य /११९
प्रा. डॉ. किशोर एच. बारापात्रे

१८) अमरावती जिल्हयातील महिलांचे सामाजिक
प्रबोधनाचे कार्य /१२४
डॉ.अमोल रमेशराव बोरकर

१९) वैदर्भिय स्त्री शिक्षणाच्या क्षेत्रात कमलाताई हॉस्पेट
व शांताबाई रानीवाला यांचे योगदान /१३०
डॉ. अभिलाषा राऊत,

२०) भारताच्या जडणघडणीत महीलांचे सामाजिक
योगदान /१४५
डॉ.कोकीळा अ. गावंडे

२१) स्वराज्याच्या जडणघडणीत महाराणी येसूबाईचे
योगदान /१५५
डॉ. विष्णू नामदेव लांडे

Photo 3.3.2.8: The Book Chapter Published by Dr. M. P. Gomase (2020).

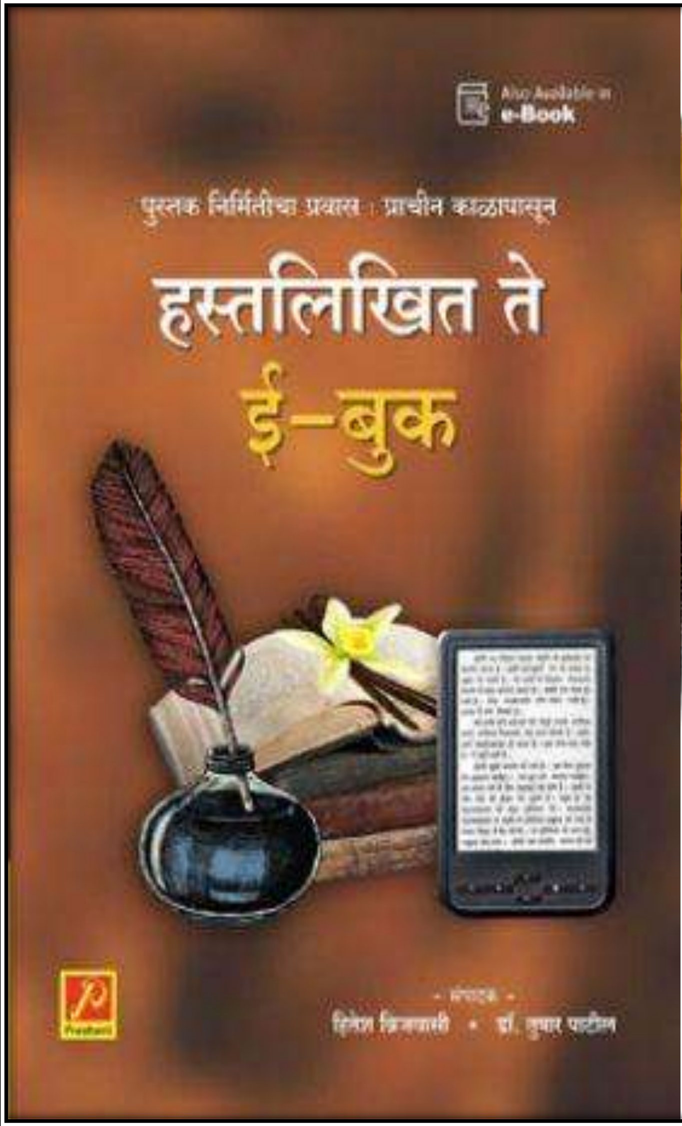

- पुस्तक प्रकाशन : संपूर्ण प्रक्रिया — ७७
  - डॉ. मुंडे संदिपान दत्तात्रय
- असे घडते पुस्तक — ८१
  - किशोर रामदास माळी, गोपाल रंजाराम पाटील
- आंतरराष्ट्रीय प्रमाणित ग्रंथ क्रमांक (International Standard Book Number ISBN) — ८६
  - श्रीमती कल्पना शामराव सोनवणे
- कॉमन कम्युनिकेशन फॉरमॅट (सीसीएफ)/ आय.एस.बी.एन./आय.एस.एस.एन. : संपूर्ण माहिती — ९४
  - डॉ. तुषार म. पाटील
- पुस्तक प्रकाशन व आंतरराष्ट्रीय मानके : एक अभ्यास — १००
  - माधवी डी. वैनांगडे
- पुस्तक प्रकाशनाचे मानके आणि त्यांचे प्रकार — १०८
  - प्रियंका रंगराव देसले
- पुस्तक प्रकाशन आणि मानके — ११३
  - सचिन उदय वाघ
- ई पुस्तक : आधुनिक शिक्षणातील नवप्रवाह — १२१
  - डॉ. संतोष खिराडे
- इलेक्ट्रॉनिक पुस्तक : संपूर्ण परीचय — १२८
  - उदय उ. कुलकर्णी, चांगदेव बाबुराव कहांडळ
- ई-पुस्तक : महत्व आणि फायदे — १३६
  - डॉ. योगेश माधवराव बोरसे
- पुस्तकांचे आधुनिक स्वरुप — १४०
  - डॉ. भगवान शामराव पडघळ
- ई-पुस्तकांचे महत्व — १४५
  - श्वेता रंगराव पाटील
- ई-पुस्तकांचे संकेतस्थळ : एक अभ्यास — १५०
  - विठ्ठल ए. नाईकवाडी
- ई-पुस्तकांचे संकेतस्थळ : माहितीचे भंडार — १५५
  - उदय उ. कुलकर्णी, चांगदेव बाबुराव कहांडळ

- ऑनलाईन पुस्तके आणि त्यांची संकेतस्थळे — १६६
  - सुरेश किसनराव इंगळे
- ई-बुक, संकेतस्थळे आणि डेटाबेस : एक अभ्यास — १७२
  - अतुल अभिमन खैरनार
- डेटाबेस आणि त्यांची संकेतस्थळे — १७६
  - उदय उ. कुलकर्णी, चांगदेव बाबुराव कहांडळ
- ई-बुक शैक्षणिक ग्रंथालयातील एक आवश्यक घटक — १८१
  - सुमेधा सुबोध सौंदाणकर
- महाविद्यालयीन ग्रंथालयात इलेक्ट्रॉनिक संसाधनाचा वापर — १९३
  - अभय शिवाजीराव देवरे
- ई-अध्ययनात पुस्तकांचा वापर — १९७
  - डॉ. सरला निंभोरकर
- समाज प्रबोधन आणि ग्रंथ : एक अभ्यास — २०२
  - तृप्ती राजेंद्र शहा
- समाज प्रबोधनात ग्रंथाची उपयुक्तता — २०८
  - सिध्दार्थ बाबूराव शिंदे
- विविध प्रसंगात ग्रंथांचे महत्व — २११
  - डॉ. माणिक सुजित राजोपाध्ये
- ग्रंथ : समाजाचा अमूल्य वारसा — २१४
  - जयश्री रामराव पाटील
- ग्रंथ : समाज निर्मितीचा मुख्य दुवा — २२९
  - तेजस शांताराम रेवाळे
- समाज आणि ग्रंथ : — २३३
  - डॉ. संगीता कृष्णराव उमाळे, डॉ. संगीता राजेन्द्र चौरे
- ग्रंथ निर्मीती व्यावसायीकांसमोरील समस्या — २३८
  - डॉ. ढाकणे बालाजी निवृत्तीराव

Prashant

ग्रामीण साहित्य आणि संस्कृती

©प्रा. डॉ. संतोष चतुर

■ प्रकाशक । मुद्रक
रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल
0257-2235520, 2232800
www. prashantpublications. com
prashantpublication. jal@gmail. com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत
सप्टेंबर, 2021
978-93-91391-69-0
₹ 395/-

■ मुखपृष्ठ । अक्षरजुळवणी
प्रशांत पब्लिकेशन्स

e-Books are available online at www. prashantpublications. com
Prashant Publications *app for e-Books*
kopykitab. com • amazon. com • play. google. com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे. तसेच मजकूराची जबाबदारी ही सर्वस्वी लेखकाची राहील. लेखकांनी मांडलेल्या सर्वच मतांशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

: संपादकीय :

ग्रामीण भागातील शिकलेल्या पिढीला १९६० च्या आसपास सांस्कृतिक भान आले. आपण अनुभवलेले अनुभव, अनुभवत असलेले खेडे आणि ते जीवन साहित्याचा विषय होऊ शकते याची त्यांना जाणीव झाली. आपण वाचतो ते प्रस्थापित मराठी साहित्य समग्र जीवनाचे चित्रण करीत नाही. खरेतर खेड्यात राहणारी माणसे आणि शेती, निसर्ग, पशुपक्षी, पिके, जमिनीचा प्रकार, जलसंधारण यांचा अतूट संबंध असतो. ग्रामीण विभाग म्हणजे केवळ खेडी असलेला विभाग नव्हे, तर निसर्गाच्या साधनसंपत्तीवर आणि शेतीनिष्ठ जीवन पद्धतीवर ज्यांची उपजीविका चालते असे खेड्यातील, खेड्याच्या भोवतीचे, रानावनातील, भटके असे सर्व लोक जेथे राहतात असा सर्व विभाग होय. या विभागातून उपजीविकेसाठी शहरात जाणारे व तेथे काम धंदा करणारे परंतु मूळच्या आपल्या खेड्याची प्रत्यक्ष किंवा मानसिक पातळीवर संबंध ठेवणारे जनसामान्य 'ग्रामीण' या संज्ञेत समाविष्ट आहेत.

ग्रामीण माणसाचे त्याच्या काळ्या आईवरील, पिकावरील, झाडावरील, पशुधनावरील, घनिष्ठ प्रेम आणि जिव्हाळा लक्षणीय असतो. ग्रामीण जीवन काबाडकष्टांचे, हालअपेष्टांचे असते. तरीपण त्यांच्या जीवनात आनंदाचे क्षण सुद्धा असतात. दुधाच्या सायीपासून तर शेणाच्या पोवट्यापर्यंत त्यांचे भावबंध गुंतलेले असतात. प्रतिकूल परिस्थितीतही जगण्याचे चिवट बळ त्यांनी आत्मसात केलेले असते. शेतकरी-शेतमजूर, अलुते-बलुते यांचे परस्पर संबंध घट्ट आवळले गेले आहेत. यांत्रिकीकरणामुळे जुनी गावगाडा पद्धती मोडकळीस आली आहे. पण ती संपूर्ण नष्ट झाली नाही. शेती, पिके, उत्पादन पद्धती, अतिवृष्टी, अनावृष्टीचा ग्रामीण जीवनावर होणारा परिणाम यामुळे रावाचा रंक आणि रंकाचा राव होतो. ग्रामीण माणसाचा विचार शेती आणि त्याचे पशुधन वगळून करता येत नाही. शेती आणि पशुधन यांची कोणत्याही कारणाने परवड होऊ नये असे शेतकऱ्यांना वाटते.

बदलत्या काळानुसार शेतीनिष्ठा बदलत आहे. शहराजवळील शेतकरी शेतीचे प्लॉटिंग करून शेती विकत आहेत; शेती विकणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या मनातील ताण-तणाव, त्यांची आर्थिक स्थिती आपण लक्षात घेतली पाहिजे. अनावृष्टी, अतिवृष्टी, गारपीट, पिकांवरील कीड यासारख्या निसर्ग

ग्रामीण जीवन व प्रसारमाध्यमे

प्रा. सुरेश किसनराव इंगळे
ग्रंथपाल
नेहरू महाविद्यालय, नेरपरसोपंत जि. यवतमाळ

प्रस्तावना :

ग्रामीण भाग म्हटलं की आपल्याला आठवतात त्या सुंदर बैलगाड्या, नदी, नाले, विहिरी, सगळीकडेच हिरवेगार असे शेत, चहूकडे हिरवळ, गाई म्हशी असे विविध पाळीव प्राणी आपल्याला गावात पाहायला मिळतात. आपण सर्वचजण अभिमानाने सांगतो की 'भारत माझा खेड्यांचा देश आहे.' पण या खेड्यांसाठी आपण काय केले? काहीच नाही.

आजच्या या एकविसाव्या शतकातही आपल्या देशापुढे अनेक समस्या आहेत. आपल्या देशातील खेड्यातील अवस्था ही आजही दयनीय आहे. गावातील कुटुंबच्या कुटुंबे शहरात स्थलांतर करत आहेत. याचे प्रमुख कारण म्हणजे ग्रामीण भागातील अनेक समस्या, जसे की पावसाअभावी शेतीचे नुकसान, पिकाला योग्य तो भाव नाही, रोजगाराच्या संधी नाही, दैनंदिन जीवनातील काही सोयी सुविधा नाहीत त्यामुळे खेड्यातील अनेक कुटुंब शहरात वास्तव्यासाठी येतात.

हिवाळ्यात दाणे टिपायला निघालेली, तारांवर बसलेली पक्षांची रांग आता दिसत नाही कारण, पिकांवर जहाल कीटकनाशकांचा मारा करून त्यांना आम्ही कधीच मारून टाकले आहे.

भल्या पहाटे ओढ्यात डुंबायला निघालेल्या गायी–म्हशीं आता दिसत नाहीत कारण, मोटारपंप ठेऊन आम्ही ओढा कधीचा कोरडा करून टाकला आहे.

पण अजूनही वेळ गेलेली नाही, अजूनही 'मेरे रस्के कमल'... च्या खालोखाल; ''देवाचिये द्वारी उभा क्षणभरी''.. हा हरिपाठ आजही गावोगावी गायला जातोय. साधनांची रेलचेल गावांपर्यंत पोहोचल्याने गावे विकसित झाल्याचा आभास होतोय. पण प्रत्यक्ष चित्र काहीसे वेगळे आहे.

''जो मेरे गांव के खेतों मे भूख उगने लगी
मेरे किसानो ने शहर मे नौकरी कर ली!'' (आरिफ शेख)

वरील कवितेच्या ओळीतील सत्यता महाराष्ट्रातल्या कोणत्याही गावात पावलोगनिक पटते. शेती हाच ग्रामीण जीवनाचा आत्मा असून हतबल झालेला शेतकरी पाहता आत्मा हरवलेली गावेच तेवढी उरली आहेत. ग्रामीण भागातील हे चित्र येथे मांडतांना भूमिका नकारात्मक वाटत असली तरी तेच सत्य आहे. गावे अशी हताश का दिसत आहेत? गावे भकास का दिसत आहेत? पाणीटंचाई, गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाचा अभाव आणि शासनावर अवलंबून राहण्याची बळावलेली वृत्ती. ही आहेत ग्रामीण जीवनातील नैराश्याची कारणे.

डोक्यावर हंडे घेऊन पाण्यासाठी शिवारात निघालेल्या माय माऊल्या म्हणजे तीव्र पाणी टंचाईचे निदर्शक मानले जात असले तरी वास्तविक हे दृश्य त्या शिवारात जलसाठा असल्याचे दर्शविते. आता डोईवरच्या हंड्याची जागा टँकरने घेतली आहे. कारण अलीकडे हंडाभर पाणी देखील शिवारात उरले नाही व गावाला आता दूर कोठून तरी टँकरने पाणी आणून पुरवावे लागत आहे. पिण्याच्या पाण्याचीच प्रचंड वानवा असताना शेती सिंचनाला पाणी मिळणार कोठून? पाणीटंचाई पासून कायमची मुक्तता यावरच आता गावाचे अस्तित्व अवलंबून आहे.

गावातून पाणी व तरुणाई हद्दपार :

गाव रोजगार पुरवू शकत नाही म्हणून तरुणांनी शहराचा रस्ता धरला का? तर बऱ्याच अंशी ते खरे आहे. पावसाच्या पाण्यावर अवलंबून असणारी शेती कुटुंबाचा उदरनिर्वाह भागवू शकत नाही म्हटल्यावर रोजगारासाठी शहर गाठणे भाग होतं. कुटुंबे विभक्त होत गेल्याने शेती तुकड्या तुकड्यात विभागली गेली. शेतीच्या छोट्या तुकड्यावर गुजराण करणे अवघड होऊन बसले. जगभरात कुठेही जा मानवी वस्ती पाण्याच्या स्रोताभोवती वाढली. आज हेच स्रोत म्हणजेच नदीनाले कोरडे पडू लागले आहेत. पूर्वी दुष्काळप्रवण म्हणून गणलेल्या गावांपर्यंत पाण्याची कमतरता सीमित होती. आता ति राज्यभर विस्तारत चालली असुन गावे बकाल होण्यात त्याचे रुपांतर होत आहे. शेतीला पाणी, पाण्यामुळे पिक, पिकातून रोजगार हे चक्र आता खंडीत झाले आहे. भूमी फक्त अन्नधान्य, फळे, भाज्या जन्माला घालीत नाही तर ती रोजगार पुरविते. गावातून आधी पाणी आटू लागले आणि पाहता पाहता रोजगारही. म्हणूनच आता गावातल्या तरुणाने रोजगारासाठी शहराची वाट धरली आहे.

गांवमे घुसकर तुम तो सब ही लुट गये
खेती लुटी, नदीयां लुटी, जंगल लुटे और
खडे हो गये महल खेत मे, मुंहके छीने कौर!

धरणाच्या पाण्यावर शहरांचा अधिकार वाढला :

धरणे १०० टक्के भरली तरी त्यातले ५० टक्क्यापेक्षा जास्त पाणी आता शहरे आणि गावांना पिण्यासाठी राखून ठेवले जाते. अलीकडील ५ वर्षात धरणे पूर्ण भरलीच नाही. त्यामुळे आहे ते पाणी पिण्या करीता राखून ठेवले गेल्याने

Photo 3.3.2.9: The Book Chapter Published by Mr. S. K. Ingle (2020).

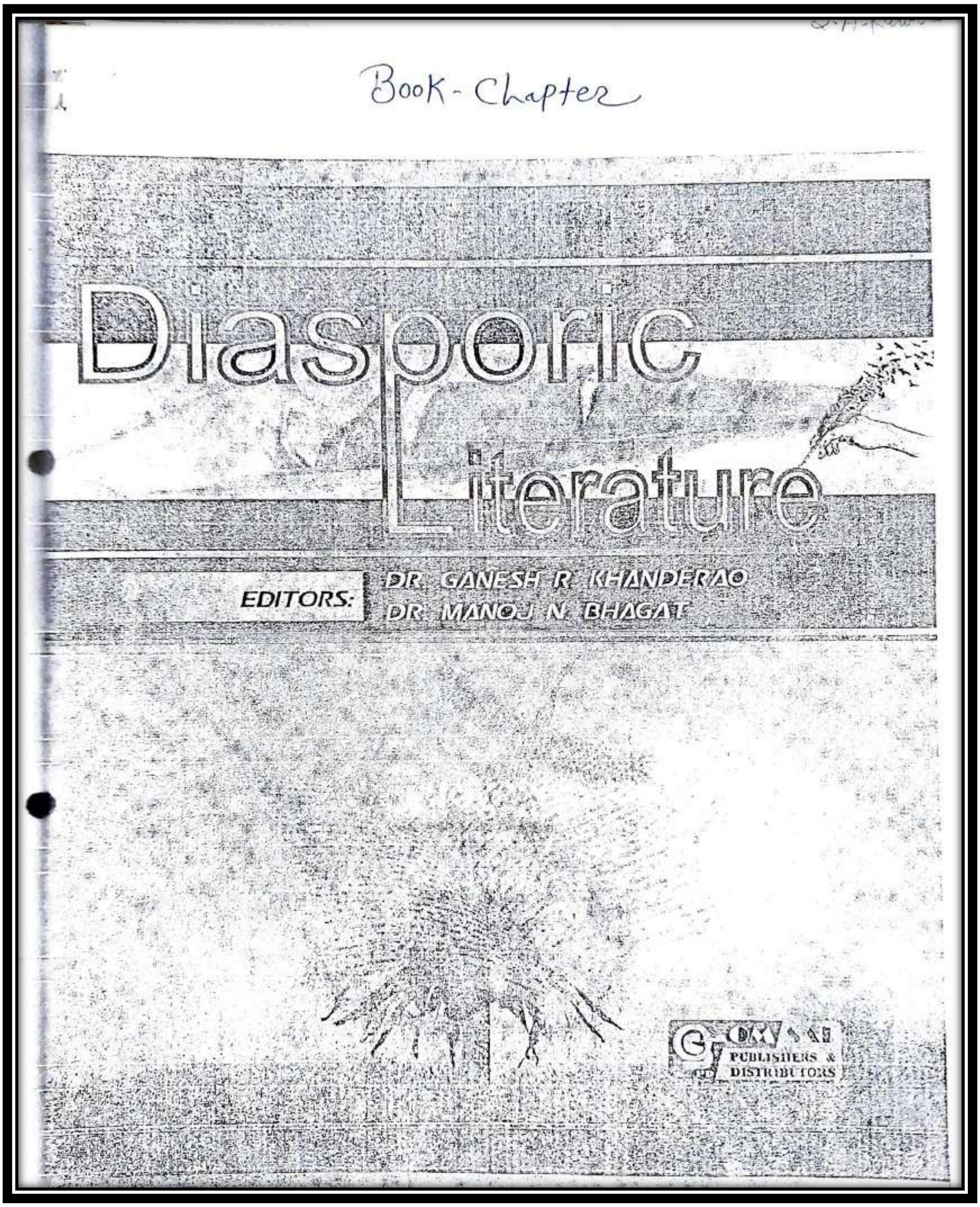
Book - Chapter
Diasporic
Literature
EDITORS:
DR. GANESH R. KHANDERAO
DR. MANOJ N. BHAGAT
PUBLISHERS &
DISTRIBUTORS

978-93-91201-47-0

20.

NARRATING THE DIASPORA: AMITAV GHOSH'S THE GLASS PALACE

Dr. Sandeep A. Katole
Assistant Professor
Neharu Mahavidyalaya, Nerparsopant
Dist. Yavatmal

The phenomenon of migration and cultural displacement has attracted the attention of scholars from different disciplines in social sciences and humanities. Such cultural dislocations brings to the fore the differences of gender, race, class, religion and language which make Diaspora spaces as dynamic. Phrases like *'cultural diversity, 'pluralism'* and *'multiculturalism'* are witness to the fact that Western countries have variety of different Diasporic communities whose values, cultural practices or religion differ from the majority. The experiences of living Diaspora have animated much recent postcolonial literature, criticism and theory. So, it can term as 'Nationalist literature' with its anti-colonial instinct to raise a 'national consciousness. Postcolonial literature is often dialectic between imperial systems and native subversion. Diasporic communities face the dilemma to reconcile between the past and present and as a result go through the torment of an identity.

The term "diaspora" comes from Greek and means "to scatter." Diaspora may travel voluntarily or not from native countries to unknown regions. These societies are negotiating between their own and new identities. Robin Cohen, in his book *The Global Diasporas: An Introduction* (1997) describes diasporas as "communities people living together in one country who acknowledged that the 'old country- a notion often buried deep in language, religion, custom or folklore- always has some claims on their loyalty and emotions." As Salman Rushdie stated, the Diaspora communities imagine their homeland and they wish to return home, but the past cannot be reclaimed because it is 'in broken mirrors, some of whose fragments are irretrievably lost.' Displacement brings new questions, one of it is, can new homes be secured in new country? Often migrants find that they are disqualified for creating the new

Photo 3.3.2.10: The Book Chapter Published by Dr. S. A. Katole (2020).

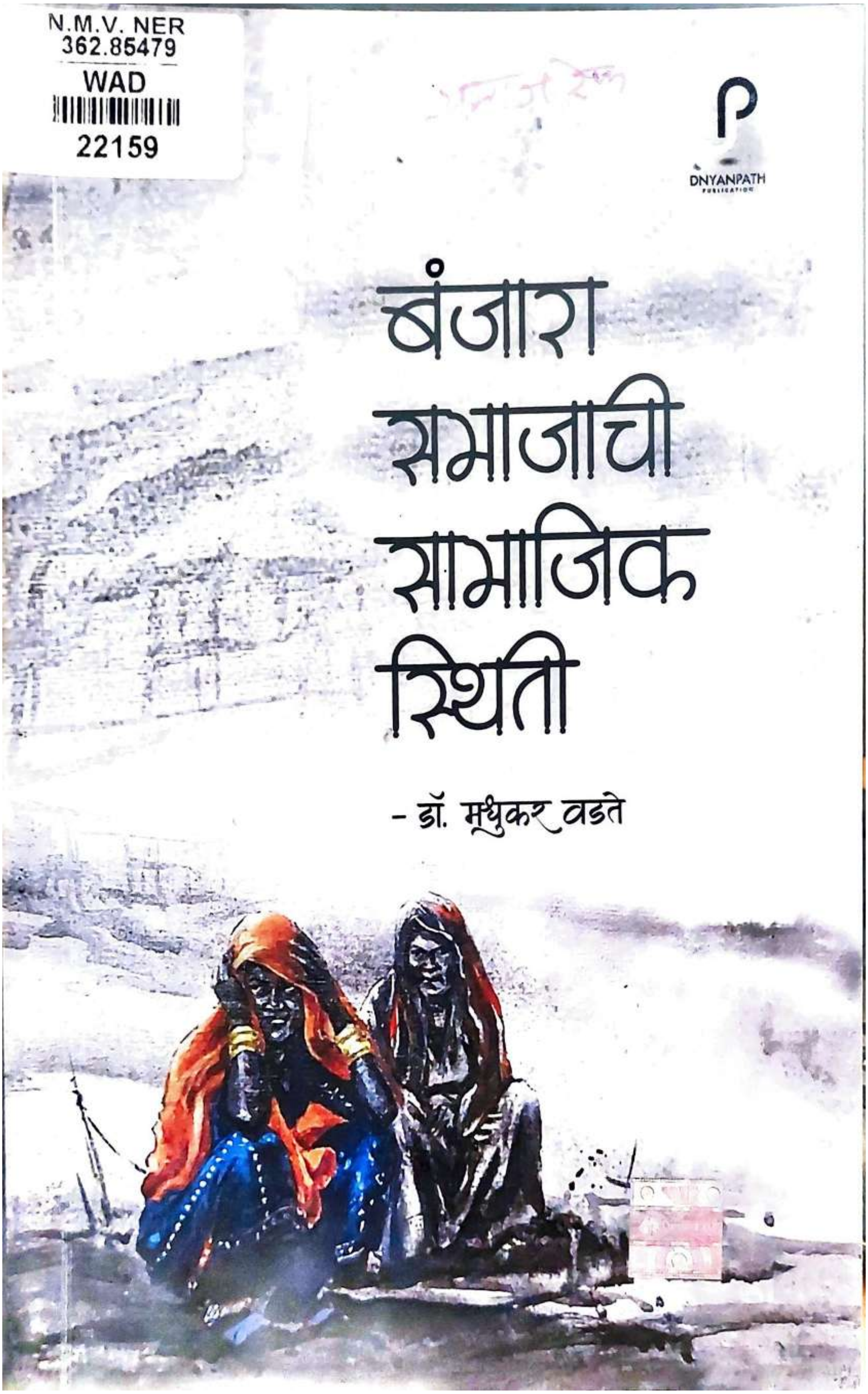
N.M.V. NER
362.85479
WAD
22159
DNYANPATH
बंजारा समाजाची सामाजिक स्थिती
- डॉ. मधुकर वडते

31.03.२०२२

N.M.V. NER
362.85479
WAD
22159

बंजारा समाजाची सामाजिक स्थिती

LIBRARY
Nehru Mahavidyalaya
Date of Receipt

डॉ. मधुकर वडते

Library,
JUNIOR COLLEGE
N.M.V. Nerparsopant

DNYANPATH
PUBLICATION

बंजारा समाजाची सामाजिक स्थिती

लेखक – डॉ. मधुकर वडते
मो. ८२०८५३४२६८
पत्ता : पितांबर नगर, नेर परसोपंत जि. यवतमाळ

लेखक व प्रकाशकाच्या परवानगीशिवाय या पुस्तकातील कोणताही भाग, पुस्तकाचे नाव, शीर्षक, डिझाईन, छायाचित्रे, मांडणी, पत्रे, नकाशे व आतील कोणताही मजकूर पूर्णतः किंवा आंशिक रूपाने भारताच्या कोणत्याही भाषेत फेरबदल किंवा विकृत करून, छापण्याचा प्रयत्न करू नये अथवा कोणत्याही नमुन्यात पुनर्मुद्रित करू नये. या प्रकाशनासंदर्भात अनधिकृत कृत्य केल्यास संबंधितावर भारतीय कॉपीराईट ॲक्टनुसार कारवाई केल्या जाईल.

Published by the DnyanPath Publication (INDIA)

प्रकाशन : ९ सप्टेंबर २०२१

ISBN 13 : 978-93-91331-38-2

ISO 9001 : 2015
ज्ञानपथ पब्लिकेशन

Visit us
www.dnyanpath.org

रजि. ऑफिस : एफएफएस-ए, ब्लॉक सी, पहिला माळा, व्हिनस प्लाझा, शेगाव नाका, वि.म.वि. रोड, अमरावती – ४४४ ६०३
वितरण : महाराष्ट्र, दिल्ली, गुजरात, छत्तीसगढ, तेलंगाना, बिहार.
ई-मेल : dnyanpathpub@gmail.com
वेबसाईट : www.dnyanpath.org
संपर्क : ०८६००३५३७५२, ०९५०३२३७८०६.

मुद्रक. –
[illegible], अमरावती
महात्मा फुले संकुल, अभियंता भवनसमोर, शेगाव नाका,
अमरावती – ४४४६०३

₹ : २५०/-

LIBRARY
Nehru Mahavidyalaya
Ner
22159

मनोगत

अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती घटना दुरुस्ती कायदा १९७६ नुसार महाराष्ट्र राज्यात एकूण ४७ आदिवासी जमातींची नोंद करण्यात आली. त्यातील बंजारा ही एक प्रमुख जमात पश्चिम विदर्भातील काही जिल्ह्यामध्ये मोठ्या प्रमाणात वास्तव्यास आहे.

बंजारा समाज मूळात स्वतंत्र सामाजिक संस्कृती जपणारा समाज आहे. परंतु भांडवली औद्योगीकरण आणि सामाजिक परंपराचा संकोच यामुळे हा समाज आपल्या मूळ संस्कृतीपासून थोडासा वेगळा झालेला दिसत आहे. तरीसुद्धा आपली स्वतःच्या बोली भाषेचे माध्यम बंजारा समूदायाने टिकविले आहे. त्याच समूदायाचा एक घटक म्हणून हे संशोधनकार्य मी हाती घेतले.

माझे वडील स्व. दलपतराव वडते आणि आई तोतीबाई यांनी दिलेल्या सामाजिक संस्कारातून समाज व शिक्षणाचे महत्त्व पटल्याने आम्ही शिक्षणाचे अमृत चाखू शकलो. माझे जेष्ठ बंधू माजी परीक्षा नियंत्रक (संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ) प्राचार्य डॉ. जे. डी. वडते यांच्या मार्गदर्शनामुळे, नेहरु शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा. परमानंदजी अग्रवाल, सचिव हाजी मजहर खान पठाण, मार्गदर्शक डॉ. दीनकर उंबरकर यांचे आशीर्वाद आणि राजेंद्रजी चिरडे, जिवलग मित्र प्रा. एम. आर ठाकरे, डॉ. प्रवीण बनसोड व स्मृतिशेष प्रा. पी. एस. आठवले यांच्यामुळे हे संशोधन पूर्णत्वास जाऊ शकले.

माझी धर्मपत्नी सौ. अरुणा, प्रा. जे. एच. चव्हाण, सौ. करुणा चव्हाण, चि. कार्तिक, ऋतुजा यांनी त्याच्या हक्काचा वेळ मला दिला. त्यांचे आभार कसे मानू?

– डॉ. मधुकर वडते

अनुक्रमणिका

१) गोरबंजारा ऐतिहासिक पार्श्वभूमी १ - २०

२) बंजारा संस्कृती २१ - ५६

३) बंजारा साहित्याचा आढावा ५७ - ८१
   ३.१ प्रास्ताविक
   ३.१ संशोधन साहित्याचा आढावा

४) बंजारा समाज जीवनाचे महत्व ८२ - १००

५) सामग्रीचे विश्लेषण व निर्वचन १०१ - १४०

६) गृहीतकृत्यांचा पडताळा १४१ - १४७

७) सारांश, निष्कर्ष व शिफारशी १४८ - १६०

*****

LIBRARY
Nehru Mahavidyalaya
Ner
22159
Library, SENIOR COLLEGE N.M.V. Nerparsopant

प्रकरण - १

गोरबंजारा ऐतिहासिक पार्श्वभूमी

प्रास्ताविक :

भटकत्या अवस्थेकडून सुसंस्कृत अवस्थेकडे होणारी वाटचाल म्हणजे मानवाचा इतिहास होय. अर्थातच सुसंस्कृत समाजाची कथा होय. मानवास आजची प्रगत अवस्था प्राप्त होण्यापूर्वी विविध अवस्थांमधून जावे लागले. जीवन सृष्टीची उत्पत्ती मानवाची उत्पत्ती, त्याच अस्तित्वासाठी प्रदीर्घ संघर्ष असे त्याच्या जीवनामध्ये विविध पैलू आहेत.

प्रत्येक व्यक्ती आणि समाजाला त्याचे स्वतःचे असे खास व्यक्तिमत्त्व असते. भारतीय संविधानाने धर्मनिरपेक्षता आणि सर्वधर्मसमभावाचा पुरस्कार केलेला आहे. भारतीय समाज प्राचीन काळापासून वेगवेगळ्या धर्म, जातींमध्ये विभागलेला आहे. त्यातीलच महाराष्ट्रामध्ये वास्तव्यास असणारी बंजारा ही एक जमात आहे. अशा ह्या महाराष्ट्रातील विशेषतः पश्चिम विदर्भातील अमरावती, यवतमाळ, बुलढाणा, अकोला व वाशिम या जिल्ह्यातील शहरी व तांडा भागातील बंजारा समाजाच्या कौटुंबिक, आर्थिक, धार्मिक, राजकीय, शैक्षणिक, आरोग्यविषयक, सामाजिक व सांस्कृतिक स्थिती विषयक तुलनात्मक अध्ययन हा प्रस्तुत अध्ययनाचा विषय आहे.

महाराष्ट्रातील सहा प्रशासकीय विभागांपैंकी हा एक विभाग आहे. या विभागाच्या पश्चिमेस खान्देश आणि उत्तर महाराष्ट्र, पूर्वेस नागपूर विभाग उत्तरेस मध्यप्रदेश व दक्षिणेस औरंगाबाद विभाग आणि आंध्रप्रदेश आहे.

वऱ्हाड हा पूर्वीच्या मध्यप्रांतात जोडलेला प्रदेश होता. १ मे १९६० रोजी झालेल्या महाराष्ट्रातील विदर्भ प्रदेशाचा पश्चिम अर्थात विदर्भ प्रदेशाला नागपूर विभाग वगळता उर्वरित अमरावती महसूल विभाग म्हणजे आजचा पश्चिम विदर्भ (वऱ्हाड) होय.

Photo 3.3.2.11: The Book Published by Dr. M. D. Wadate (2021).

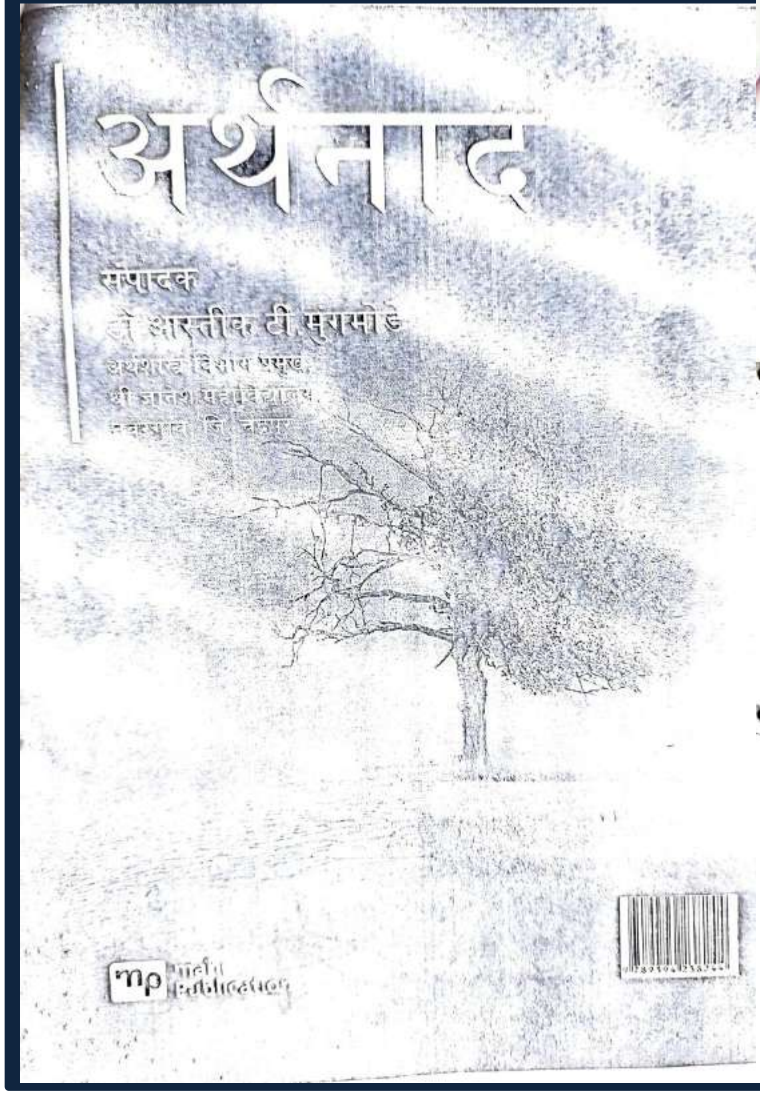

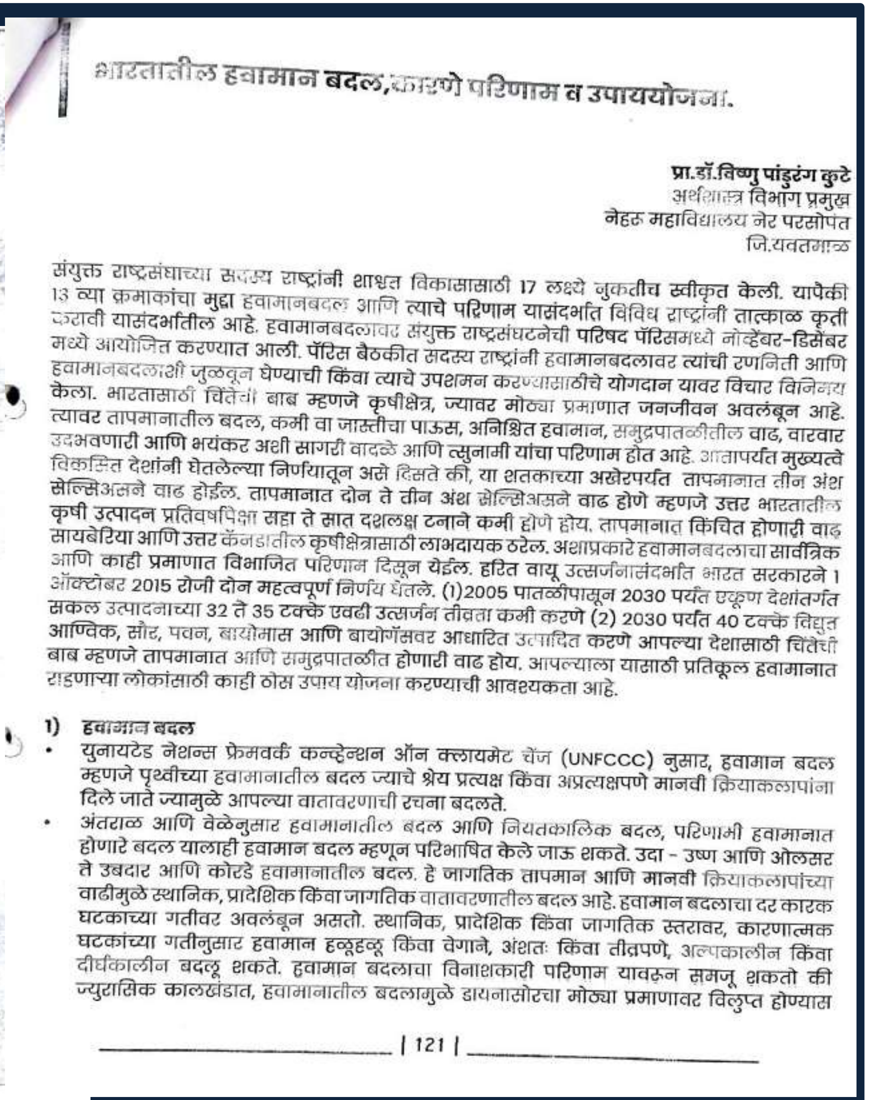

भारतातील हवामान बदल, कारणे परिणाम व उपाययोजना.

प्रा.डॉ.विष्णु पांडुरंग कुटे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
नेहरू महाविद्यालय नेर परसोपंत
जि.यवतमाळ

संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या सदस्य राष्ट्रांनी शाश्वत विकासासाठी 17 लक्ष्ये नुकतीच स्वीकृत केली. यापैकी 13 व्या क्रमाकांचा मुद्दा हवामानबदल आणि त्याचे परिणाम यासंदर्भात विविध राष्ट्रांनी तात्काळ कृती करावी यासंदर्भातील आहे. हवामानबदलावर संयुक्त राष्ट्रसंघटनेची परिषद पॅरिसमध्ये नोव्हेंबर-डिसेंबर मध्ये आयोजित करण्यात आली. पॅरिस बैठकीत सदस्य राष्ट्रांनी हवामानबदलावर त्यांची रणनिती आणि हवामानबदलाशी जुळवून घेण्याची किंवा त्याचे उपशमन करण्यासाठीचे योगदान यावर विचार विनिमय केला. भारतासाठी चिंतेची बाब म्हणजे कृषीक्षेत्र, ज्यावर मोठ्या प्रमाणात जनजीवन अवलंबून आहे. त्यावर तापमानातील बदल, कमी वा जास्तीचा पाऊस, अनिश्चित हवामान, समुद्रपातळीतील वाढ, वारवार उद्भवणारी आणि भयंकर अशी सागरी वादळे आणि त्सुनामी यांचा परिणाम होत आहे. आतापर्यंत मुख्यत्वे विकसित देशांनी घेतलेल्या निर्णयातून असे दिसते की, या शतकाच्या अखेरपर्यंत तापमानात तीन अंश सेल्सिअसने वाढ होईल. तापमानात दोन ते तीन अंश सेल्सिअसने वाढ होणे म्हणजे उत्तर भारतातील कृषी उत्पादन प्रतिवर्षापेक्षा सहा ते सात दशलक्ष टनाने कमी होणे होय. तापमानात किंचित होणारी वाढ सायबेरिया आणि उत्तर कॅनडातील कृषीक्षेत्रासाठी लाभदायक ठरेल. अशाप्रकारे हवामानबदलाचा सार्वत्रिक आणि काही प्रमाणात विभाजित परिणाम दिसून येईल. हरित वायू उत्सर्जनासंदर्भात भारत सरकारने 1 ऑक्टोबर 2015 रोजी दोन महत्वपूर्ण निर्णय घेतले. (1)2005 पातळीपासून 2030 पर्यंत एकूण देशांतर्गत सकल उत्पादनाच्या 32 ते 35 टक्के एवढी उत्सर्जन तीव्रता कमी करणे (2) 2030 पर्यंत 40 टक्के विद्युत आण्विक, सौर, पवन, बायोमास आणि बायोगॅसवर आधारित उत्पादित करणे आपल्या देशासाठी चिंतेची बाब म्हणजे तापमानात आणि समुद्रपातळीत होणारी वाढ होय. आपल्याला यासाठी प्रतिकूल हवामानात राहणाऱ्या लोकांसाठी काही ठोस उपाय योजना करण्याची आवश्यकता आहे.

1) हवामान बदल

- युनायटेड नेशन्स फ्रेमवर्क कन्व्हेन्शन ऑन क्लायमेट चेंज (UNFCCC) नुसार, हवामान बदल म्हणजे पृथ्वीच्या हवामानातील बदल ज्याचे श्रेय प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे मानवी क्रियाकलापांना दिले जाते ज्यामुळे आपल्या वातावरणाची रचना बदलते.
- अंतराळ आणि वेळेनुसार हवामानातील बदल आणि नियतकालिक बदल, परिणामी हवामानात होणारे बदल यालाही हवामान बदल म्हणून परिभाषित केले जाऊ शकते. उदा - उष्ण आणि ओलसर ते उबदार आणि कोरडे हवामानातील बदल. हे जागतिक तापमान आणि मानवी क्रियाकलापांच्या वाढीमुळे स्थानिक, प्रादेशिक किंवा जागतिक वातावरणातील बदल आहे. हवामान बदलाचा दर कारक घटकाच्या गतीवर अवलंबून असतो. स्थानिक, प्रादेशिक किंवा जागतिक स्तरावर, कारणात्मक घटकांच्या गतीनुसार हवामान हळूहळू किंवा वेगाने, अंशतः किंवा तीव्रपणे, अल्पकालीन किंवा दीर्घकालीन बदलू शकते. हवामान बदलाचा विनाशकारी परिणाम यावरून समजू शकतो की ज्युरासिक कालखंडात, हवामानातील बदलामुळे डायनासोरचा मोठ्या प्रमाणावर विलुप्त होण्यास

| 121 |

Photo 3.3.2.12: The Book Chapter Published by Dr. V. P. Kute (2021).

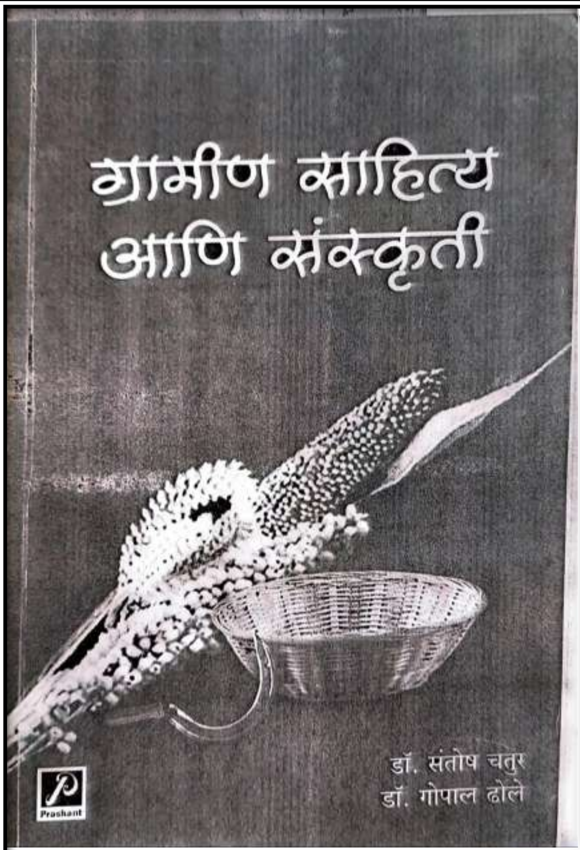

ग्रामीण साहित्य आणि संस्कृती
© प्रा. डॉ. संतोष चतुर

प्रकाशक । मुद्रक
रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

दूरध्वनी । वेब । ईमेल
0257-2235520, 2232800
www. prashantpublications. com
prashantpublication. jal@gmail. com

आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत
सप्टेंबर, 2021
978-93-91391-69-0
₹ 395/-

मुखपृष्ठ । अक्षरजुळवणी
प्रशांत पब्लिकेशन्स

e-Books are available online at www. prashantpublications. com
Prashant Publications *app for e-Books*
kopykitab. com • amazon. com • play. google. com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे. तसेच मजकुराची जबाबदारी ही सर्वस्वी लेखकाची राहील. लेखकांनी मांडलेल्या सर्वच मतांशी संपादक सहमत असतील असे नाही.

- ग्रामीण सामाजिक वास्तव ९७
  डॉ. आर. व्ही. मोरे
- ग्रामीण साहित्यातील सामाजिक वास्तवाचे स्वरूप : एक आढावा १०२
  प्रा. सिद्धार्थ इंगोले
- ग्रामीण कादंबरीतील स्त्री १०९
  डॉ. अनुराधा वसंत गुजर
- आजचे ग्रामीण वास्तव ११३
  प्रा. डॉ. नागोराव कों. सोरे
- ग्रामीण जीवनातील स्त्रियांच्या समस्या ११८
  प्रा. डॉ. संगीता घुईखेडकर
- ✓ ग्रामीण जीवन व प्रसारमाध्यमे १२४
  प्रा. सुरेश किसनराव इंगळे
- राष्ट्रसंतांचा ग्रामरक्षण विषयक विचार १३०
  प्रा. डॉ. संतोष विष्णू चतुर
- भारतीय शेतीचे महत्त्व १३६
  डॉ. एन. आर. भिंगारे
- ग्रामातील आर्थिक जीवन १४०
  प्रा. डॉ. रामधन हिरे
- ग्रामजीवनावर तंत्रज्ञानाचा परिणाम १४४
  डॉ. गवराम नाना पोटे
- ग्रामीण जीवन आणि जलसमस्या १५०
  डॉ. मनीष नरेश मोहरील
- ग्रामीण साहित्य आणि जागतिकीकरण १५६
  सुधीर बा. सांगोले
- जागतिकीकरण आणि ग्रामीण साहित्य १६०
  प्रा. सुनिल रामराव काकडे
- ग्रामीण कृषी व शेत मजुरांची उदासीनता १६५
  डॉ. शंकर मारोती सावंत
- नव्यदोत्तर ग्रामीण कादंबरीतील शेतकरी जीवन १७४
  प्रा. डॉ. कल्पना त्र्यंबक मेहरे

ग्रामीण जीवन व प्रसारमाध्यमे

प्रा. सुरेश किसनराव इंगळे
ग्रंथपाल
नेहरू महाविद्यालय, नेरपरसोपंत जि. यवतमाळ

प्रस्तावना :

ग्रामीण भाग म्हटलं की आपल्याला आठवतात त्या सुंदर बैलगाड्या, नदी, नाले, विहिरी, सगळीकडेच हिरवेगार असे शेत, चहूकडे हिरवळ, गाई म्हशी असे विविध पाळीव प्राणी आपल्याला गावात पाहायला मिळतात. आपण सर्वचजण अभिमानाने सांगतो की 'भारत माझा खेड्यांचा देश आहे.' पण या खेड्यांसाठी आपण काय केले? काहीच नाही.

आजच्या या एकविसाव्या शतकातही आपल्या देशापुढे अनेक समस्या आहेत. आपल्या देशातील खेड्यातील अवस्था ही आजही दयनीय आहे. गावातील कुटुंबच्या कुटुंबे शहरात स्थलांतर करत आहेत. याचे प्रमुख कारण म्हणजे ग्रामीण भागातील अनेक समस्या, जसे की पावसाअभावी शेतीचे नुकसान, पिकाला योग्य तो भाव नाही, रोजगाराच्या संधी नाही, दैनंदिन जीवनातील काही सोयी सुविधा नाहीत त्यामुळे खेड्यातील अनेक कुटुंब शहरात वास्तव्यासाठी येतात.

हिवाळ्यात दाणे टिपायला निघालेली, तारांवर बसलेली पक्षांची रांग आता दिसत नाही कारण, पिकांवर जहाल कीटकनाशकांचा मारा करून त्यांना आम्ही कधीच मारून टाकले आहे.

भल्या पहाटे ओढ्यात डुंबायला निघालेल्या गायी-म्हशीं आता दिसत नाहीत कारण, मोटारपंप ठेऊन आम्ही ओढा कधीचा कोरडा करून टाकला आहे.

पण अजूनही वेळ गेलेली नाही, अजूनही 'मेरे रस्के कमल'... च्या खालोखाल; ''देवाचिये द्वारी उभा क्षणभरी''.. हा हरिपाठ आजही गावोगावी गायला जातोय. साधनांची रेलचेल गावांपर्यंत पोहोचल्याने गावे विकसित झाल्याचा आभास होतोय. पण प्रत्यक्ष चित्र काहीसे वेगळे आहे.

''जो मेरे गांव के खेतों मे भूख उगने लगी
मेरे किसानो ने शहर मे नौकरी कर ली!'' (आरिफ शेख)

वरील कवितेच्या ओळीतील सत्यता महाराष्ट्रातल्या कोणत्याही गावात पावलोगनिक पटते. शेती हाच ग्रामीण जीवनाचा आत्मा असून हतबल झालेला शेतकरी पाहता आत्मा हरवलेली गावेच तेवढी उरली आहेत. ग्रामीण भागातील

Photo 3.3.2.13: The Book Chapter Published by Mr. S. K. Ingle (2021).

CONTENT

Sr. No.	Book Chapter and Author(s)	Page No.
1.	SPIDERS AS A POTENTIAL BIOINDICATOR OF SATPURA FOREST RANGES HEALTH Nitin M. Raut	1 - 3
2.	HERBAL ALTERNATIVE FOR SYNTHETIC CASTRATION Dinesh Dabhadkar	4 - 7
3.	STATUS, COMPLICATIONS AND RECENT ADVANCES IN MANAGEMENT OF SICKLE CELL DISEASE Sandeep Chede	8 - 16
4.	INDUCED MUTATION: A PROMISING WAY TO PRODUCE GENETICALLY MODIFIED CROP U. A. More	17 - 22
5.	GENE DIVERSITY: THE HIDDEN SECRET OF LIFE IN MAN Rupali Tekade	23 - 27
6.	BASICS OF IMMUNOLOGY Mangesh K. Kaware	28 - 32
7.	RECENT MEDICAL SCIENCE: A BOON BEHIND PANDEMIC Pankaj W. Chaudhari	33 - 38
8.	ALUMINO-BORATE PHOSPHORS FOR LUMINESCENCE APPLICATION Ritesh S. Palaspagar	39 - 46
9.	A GREEN SYNTHETIC APPROACH FOR THE DOPED ZnO NANOPARTICLES FOR OPTOELECTRONIC APPLICATION Snehal R. Khandekar	47 - 52
10.	FOURTH GENERATION POLYMER SOLAR CELLS Sanjay Takpire	53 - 57
11.	RECENT ADVANCES IN TiO_2 BASED NANOFIBERS D. J. Bhagat	58 - 62
12.	BASICS OF GENETIC ENGINEERING AND ITS APPLICATIONS IN RECENT ERA S. D. Dawada	63 - 71

Bhumi Publishing, India

CHAPTER 11

RECENT ADVANCES IN TiO_2 BASED NANOFIBERS

D. J. Bhagat

Department of Physics,

Nehru Mahavidyalaya, NerParsopant, 445102, Maharashtra, India

Abstract:

This paper reports the review on recent advances in the modification of TiO_2 based nanofibers. The TiO_2 based nanofibers are prepared using various composition and characterized through different techniques such as scanning electron microscopy (SEM) andhigh-resolution transmission electron microscopy (HRTEM) to study surface morphology, UV-vis (Ultraviolet-Visible) spectrophotometer to examine the UV-vis absorption spectra, thermal gravimetry analysis (TGA) and differential thermal analysis (DTA) to investigate thermal properties, X-ray diffractometry (XRD) was done to study phase analysis, Raman spectroscopy, X-ray photoelectron spectroscopy (XPS) done to determine the diameters and average surface pore sizes of the electrospun nanofibers. Also, as-synthesized materials have potential application in electronic devices.

Keywords: Conducting polymers: Nanofibers; Polymers.

Introduction:

In the recent years, nanofibers, nanorods, nanobelts, nanowires, and nanotubes like one dimensional (1D) nanostructures got tremendous research interest due to their exceptional applications in production of nanoscale devices as well as materials science. The quantum confinement and dimensionality of nanostructures are plays important role to investigate the electrical, thermal and mechanical properties. Nanofibers are hybrid nanocomposite materials formed by combination of organic and inorganic materials. These hybrid nanocomposite fibers are more homogeneous than other composites. Due to combination of organic and inorganic materials the nanofibers shows the properties of both materials like light weight, flexibility which belongs to organic materialsas well as high strength, thermal, andchemical stability which belongs to inorganic materials. Also, due to nano size these fibers represent some other properties like tremendous mechanical strength, different surface functionalities, tremendously large surface area, etc. (Banerjee and Kumar, 2011).

Nanofibers are prepared through the electrospinning (Electrospun) techniques.The high voltage source used in the electrospinning a technique which is connected to a needle

58

Photo 3.3.2.14: The Book Chapter Published by Dr. D. J. Bhagat (2022).

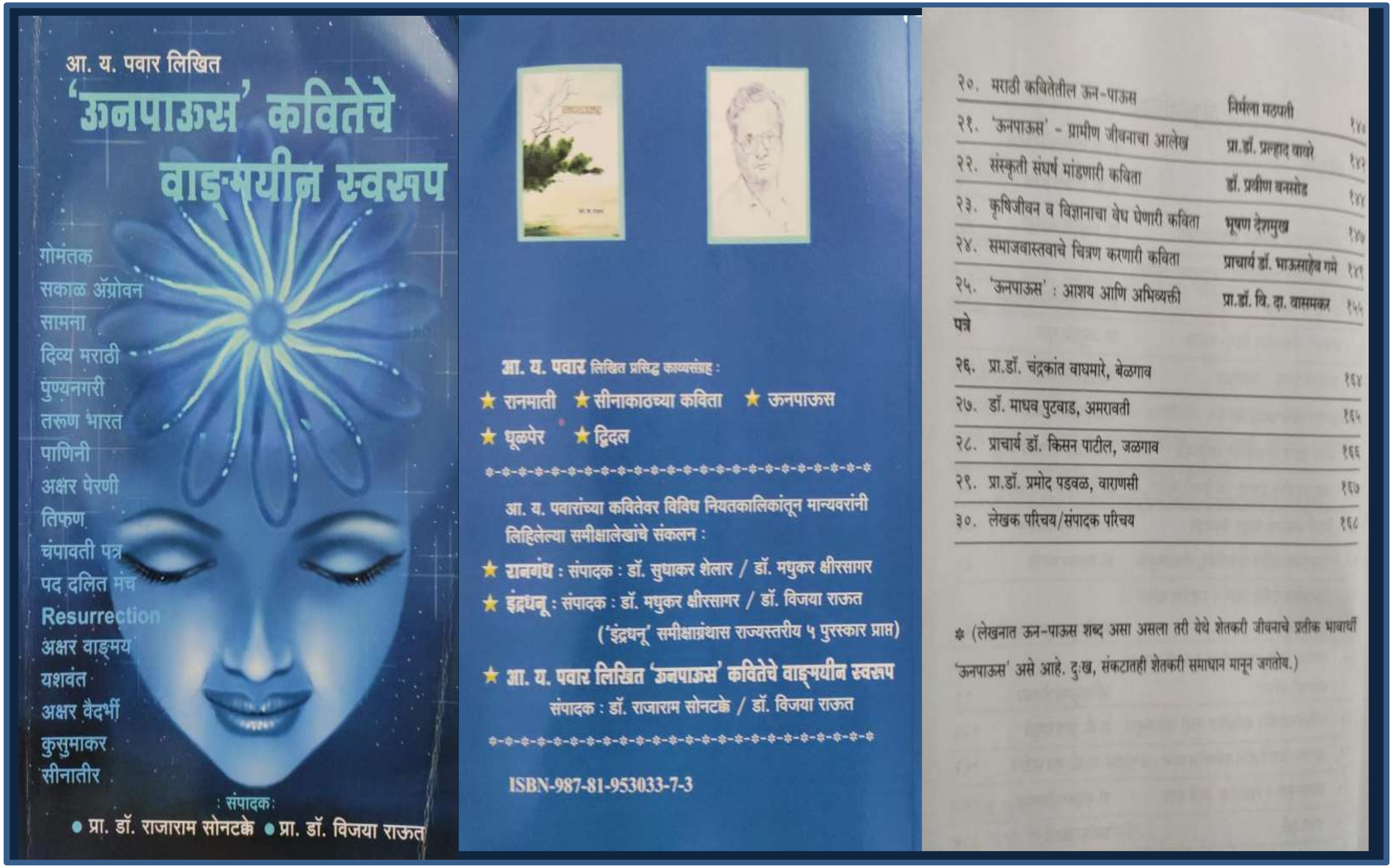

Photo 3.3.2.15: The Book Chapter Published by Dr. P. S. Bansod (2022).

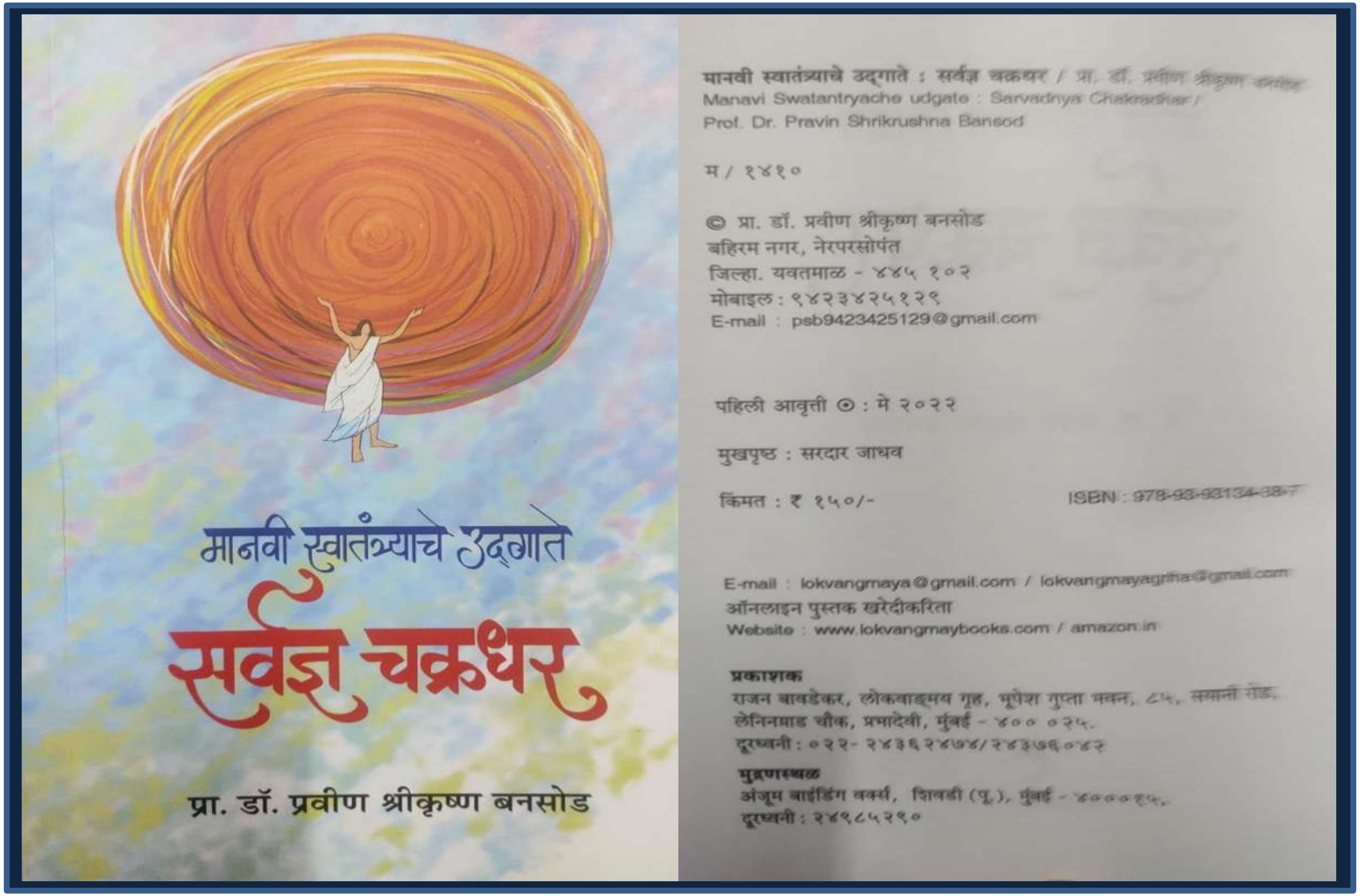

Photo 3.3.2.16: The Book Published by Dr. P. S. Bansod (2022).

Research in Multidisciplinary Subjects (Volume- 3) ISBN: 978-81-964776-1-5

Research in Multidisciplinary Subjects (Volume-3)

Chief Editor

Biplab Auddya
Student, Sponsored Teachers' Training College, West Bengal

Editors

V. S. Karpagavalli
Assistant Professor and Head
Garment Designing Department, PSGR Krishnammal College for Women, Coimbatore.

Dr. Manjushree. R
Assistant Professor
Sri Dharmasthala Manjunatheshwara College, (Autonomous) Ujire

Dr. Rajeev Kumar Sharma
Professor
Lakshmi Narain College of Technology, Bhopal (MP)

Jayanth H
Director - Research Centre and Assistant Professor, St. Claret college, Bengaluru

Punit Moris Ekka
Research Scholar (Marketing)
Indian Institute of Management Sambalpur, Odisha, India

Dr. Bitopi Nath
Assistant Professor.
DODL, Dibrugarh University, Assam, India.

Sarita Soy
Assistant Professor
Waymade College of Education (An Constituent college of CVM University) Vallabh Vidyanagar, Anand, Gujarat

HP THE HILL PUBLICATION

Research in Multidisciplinary Subjects (Volume- 3) ISBN: 978-81-964776-1-5

CONTENTS

Sl. No.	Research Paper/Article	Page No.
1.	HRMPractices and Challenges in Unorganised Sector in Maharashtra **(Dr. Pankaj S Vishwakarma[1], Mr Vijay P Panjabi[2])**	1-4
2.	WOMEN ENTREPRENEURSHIP; ISSUES AND CHALLENGES **(Harishma K R)**	5-10
3.	"ROLE OF BEHAVIOURAL BIAS IN INVESTMENT DECISION - A COMPREHENSIVE REVIEW" **(Ms. Sreejaa G Nair[1], Dr. Jegadeeswari S[2])**	11-16
4.	Exploring the Transformative Potential of Educational Psychology Research **(Dr. Rajeshwari Garg)**	17-20
5.	INDIA AS AN EMERGING HEALTHCARE CENTER IN THE WORLD **(Anthony Savio Herminio da Piedade Fernandes)**	21-23
6.	A COMPARATIVESTUDY AMONG THE VALUE PATTERNS OF SCIENCE AND COMMERCE UNDERGRADUATE STUDENTS **(Ms. Shikha Choudhary)**	24-27
7.	GRAPH THEORETICAL PARAMETERS ON SOME GRAPHS **(R.Rajeswari[1], K.Aruna Sakthi[2])**	28-34
8.	RESTRAINED NON-SPLIT DOMINATING SET OF GRAPHS **(R.Rajeswari[1], A. Elizebeth Soosma[2], K.Aruna Sakthi[3])**	35-39
9.	The First Two Five-year Plans and Tribal Development of West Bengal in India: A Study on Changing Status of Tribe Life (1951-1961) **(Dr. Ashutosh Sarkar)**	40-45
10.	DR. BABASAHEB AMBEDKAR: ARCHITECT OF WOMEN'S LIBERATION **(PROF. SANJAY CHAKRANARYAN)**	46-49

Photo 3.3.2.17: The Book Published by Dr. P. S. Vishwakarma (2023).

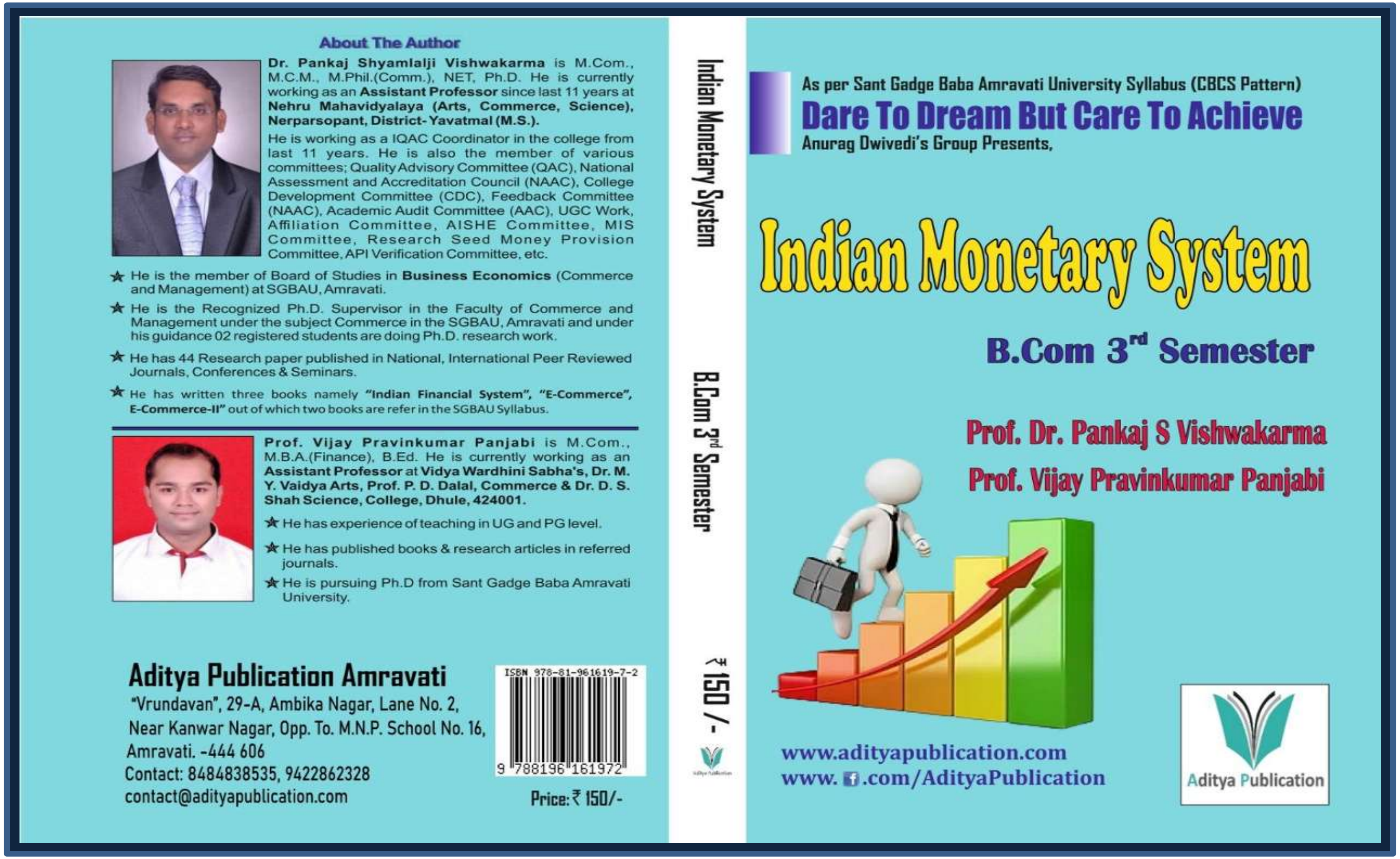

Photo 3.3.2.18: The Book Published by Dr. P. S. Vishwakarma (2023).

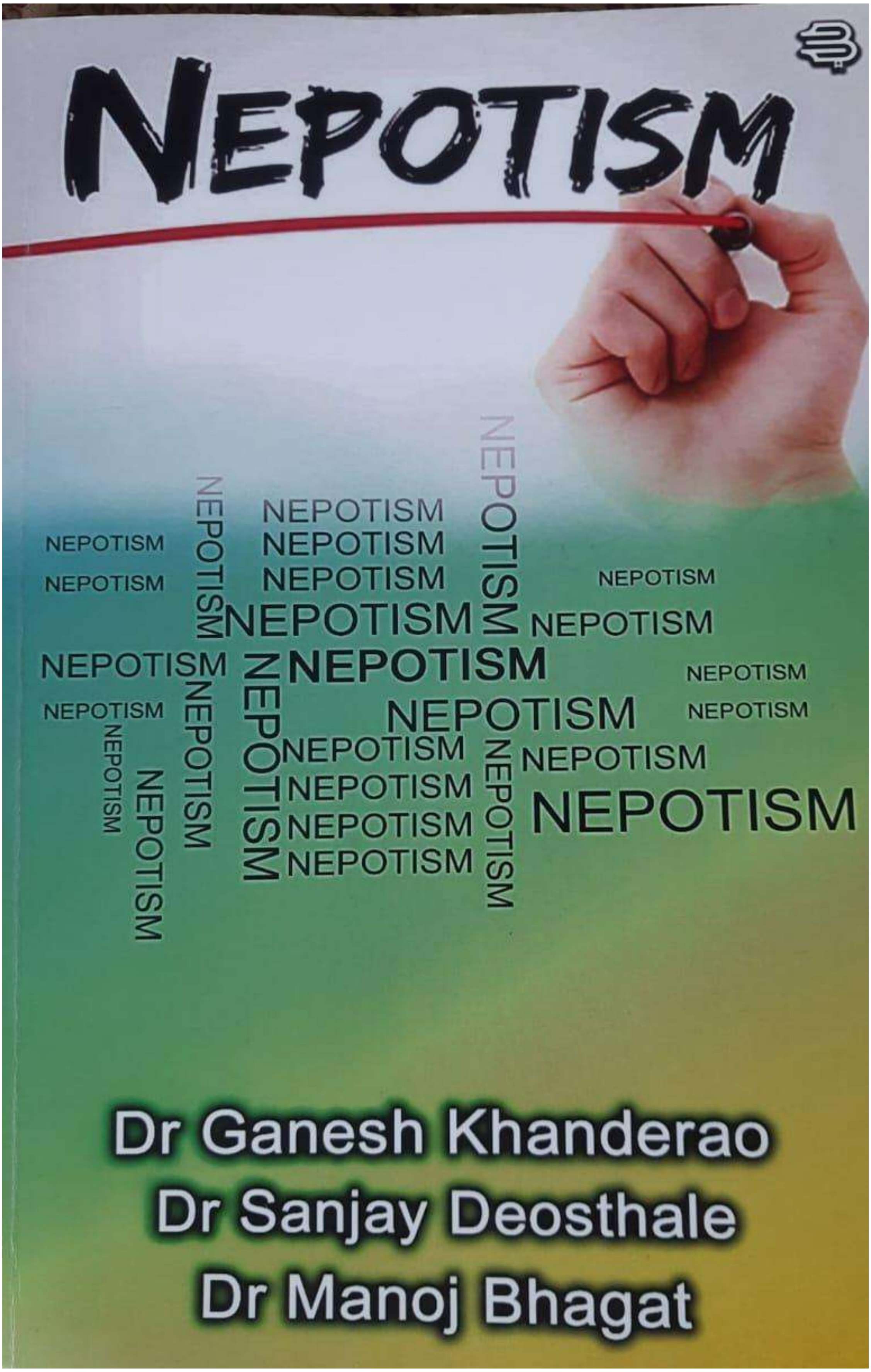
NEPOTISM
Dr Ganesh Khanderao
Dr Sanjay Deosthale
Dr Manoj Bhagat

India's Fastest Growing Self Publishing House

Booksclinic Publishing

Contact Us At

Call or Whatsapp @ 8965949968 or Mail @ publish@booksclinic.com
Website: - www.booksclinic.com
BooksclinicBuilidng,Kududand Near Punchmukhi Hanuman Mandir, Bilaspur, Chhattisgarh, India, 495001

This book has been published with all reasonable efforts taken to make the material error-free after the consent of the author.

All rights reserved, no part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

Publisher: Booksclinic Publishing
Edition: First
ISBN: 978-93-5535-375-7
Copyright ©Dr Ganesh Khanderao, Dr Sanjay Deosthale, Dr Manoj Bhagat
Year: 2022
Genre: Academic
₹: 350/-

Printed in India

ii

Nepotism

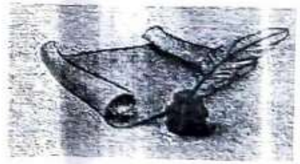

Dr Ganesh Khanderao,
Dr Sanjay Deosthale,
Dr Manoj Bhagat

iii

2. Impact of Favouritism and Nepotism on Productivity and Motivation of Employees. Journal of Entrepreneurship and Business Innovation, 2(1).

3. Bellow, A. (2003). In praise of nepotism. New York, NY: Random House.

4..http://www.management-issues.com/2006/8/24/research/hypocrisy-and-favouritism-top-ethical-concerns-list.asp

5..IffetErcenap - Nepotism and Favoritism in the Banking Industry: Some Evidence from Northern Cyprus

6. Hungerford, C., & Cleary, M. (2020). 'High Trust'and 'Low Trust'Workplace Settings: Implications for Our Mental Health and Wellbeing. Issues in Mental Health Nursing

7.Iqbal, Q., & Ahmad, N. H. (2020). Workplace spirituality and nepotism-favouritism in selected ASEAN countries: The role of gender as moderator. Journal of Asia Business Studies.

8. Karakose, T. (2014). The effects of nepotism, cronyism and political favouritism on the doctors working in public hospitals. Studies on Ethno-Medicine, 8(3): 245-250.

Nepotism: A Multifaceted Approach in Various Fields

Dr. Sandeep A. Katole
Head, Department of English
Nehru Mahavidyalaya, Nerparsopant
Dist. Yavatmal. (Maharashtra).
Email- sandeep.katole@gmail.com

Abstract

We expand past studies on nepotism in public organisations by analysing its origins and link to overstaffing. We use new and unique data on nepotism in Lithuanian towns to test three hypotheses. First, we predict more nepotism in towns with less economic possibilities. Second, nepotism is more common in places without democratic accountability. Third, since nepotism impairs institutional incentives, it should be linked to public sector overstaffing. Our data show no link between economic opportunity and government network density. Strong political rivalry enhances accountability and reduces government abuse, according to our findings. Greater employment levels in Lithuanian municipal governments are correlated with higher nepotism rates.

Keywords: Nepotism political competition over employment economic opportunity

Nepotism: What Does It Mean?

The term "nepotism" comes from the Italian word "nepotismo." "Nepos" refers to nephews. Because Italy is a catholic country, bishops and catholic congregations are expected to stay celibate. As a result of their lack of a

Photo 3.3.2.19: The Book Chapter Published by Dr. S. A. Katole (2023).

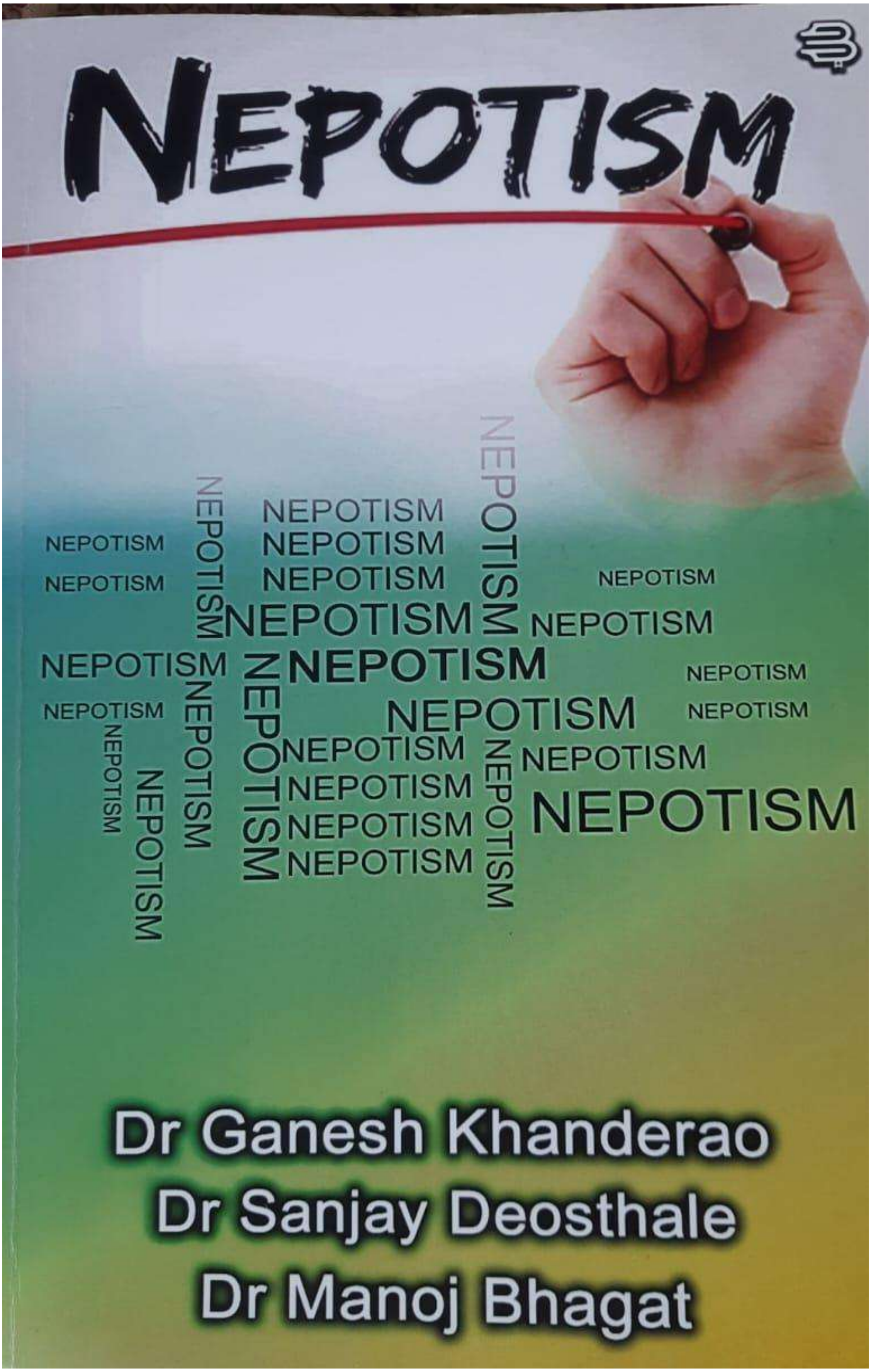
NEPOTISM
Dr Ganesh Khanderao
Dr Sanjay Deosthale
Dr Manoj Bhagat

India's Fastest Growing Self Publishing House

Booksclinic Publishing

Contact Us At

Call or Whatsapp @ 8965949968 or Mail @ publish@booksclinic.com
Website: - www.booksclinic.com
BooksclinicBuilidng,Kududand Near Punchmukhi Hanuman Mandir, Bilaspur, Chhattisgarh, India, 495001

This book has been published with all reasonable efforts taken to make the material error-free after the consent of the author.

All rights reserved, no part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

Publisher: Booksclinic Publishing
Edition: First
ISBN: 978-93-5535-375-7
Copyright ©Dr Ganesh Khanderao, Dr Sanjay Deosthale, Dr Manoj Bhagat
Year: 2022
Genre: Academic
₹: 350/-

Printed in India

ii

Nepotism

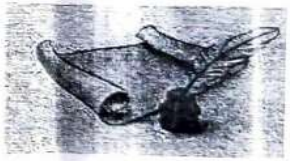

Dr Ganesh Khanderao,
Dr Sanjay Deosthale,
Dr Manoj Bhagat

iii

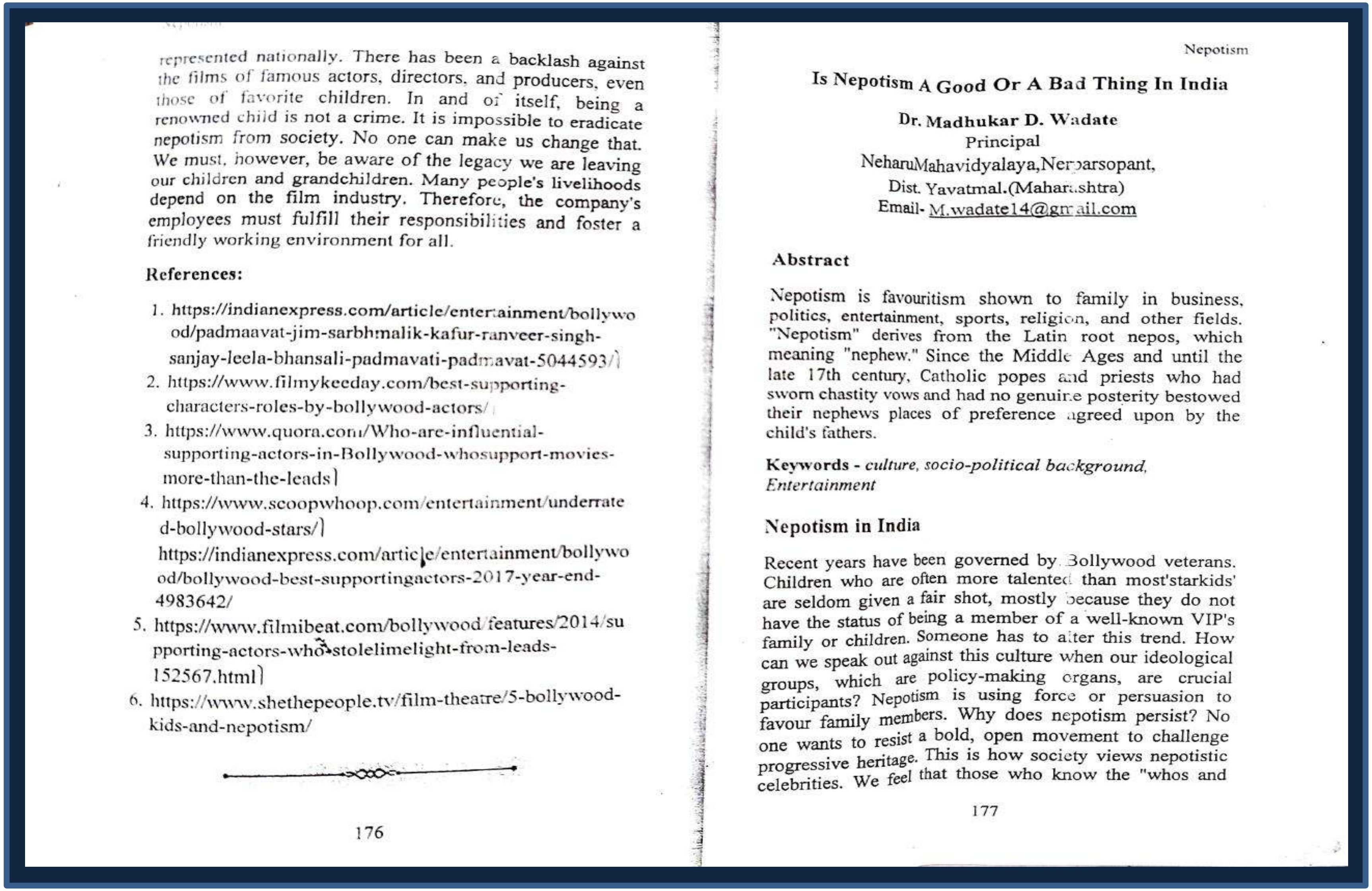

represented nationally. There has been a backlash against the films of famous actors, directors, and producers, even those of favorite children. In and of itself, being a renowned child is not a crime. It is impossible to eradicate nepotism from society. No one can make us change that. We must, however, be aware of the legacy we are leaving our children and grandchildren. Many people's livelihoods depend on the film industry. Therefore, the company's employees must fulfill their responsibilities and foster a friendly working environment for all.

References:

1. https://indianexpress.com/article/entertainment/bollywood/padmaavat-jim-sarbh-malik-kafur-ranveer-singh-sanjay-leela-bhansali-padmavati-padmavat-5044593/
2. https://www.filmykeeday.com/best-supporting-characters-roles-by-bollywood-actors/
3. https://www.quora.com/Who-are-influential-supporting-actors-in-Bollywood-whosupport-movies-more-than-the-leads
4. https://www.scoopwhoop.com/entertainment/underrated-bollywood-stars/
   https://indianexpress.com/article/entertainment/bollywood/bollywood-best-supportingactors-2017-year-end-4983642/
5. https://www.filmibeat.com/bollywood/features/2014/supporting-actors-who-stolelimelight-from-leads-152567.html
6. https://www.shethepeople.tv/film-theatre/5-bollywood-kids-and-nepotism/

176

Nepotism

Is Nepotism A Good Or A Bad Thing In India

Dr. Madhukar D. Wadate
Principal
NeharuMahavidyalaya,Nerparsopant,
Dist. Yavatmal.(Maharashtra)
Email- M.wadate14@gmail.com

Abstract

Nepotism is favouritism shown to family in business, politics, entertainment, sports, religion, and other fields. "Nepotism" derives from the Latin root nepos, which meaning "nephew." Since the Middle Ages and until the late 17th century, Catholic popes and priests who had sworn chastity vows and had no genuine posterity bestowed their nephews places of preference agreed upon by the child's fathers.

Keywords - *culture, socio-political background, Entertainment*

Nepotism in India

Recent years have been governed by Bollywood veterans. Children who are often more talented than most'starkids' are seldom given a fair shot, mostly because they do not have the status of being a member of a well-known VIP's family or children. Someone has to alter this trend. How can we speak out against this culture when our ideological groups, which are policy-making organs, are crucial participants? Nepotism is using force or persuasion to favour family members. Why does nepotism persist? No one wants to resist a bold, open movement to challenge progressive heritage. This is how society views nepotistic celebrities. We feel that those who know the "whos and

177

Photo 3.3.2.20: The Book Chapter Published by Dr. M. D. Wadate (2023).

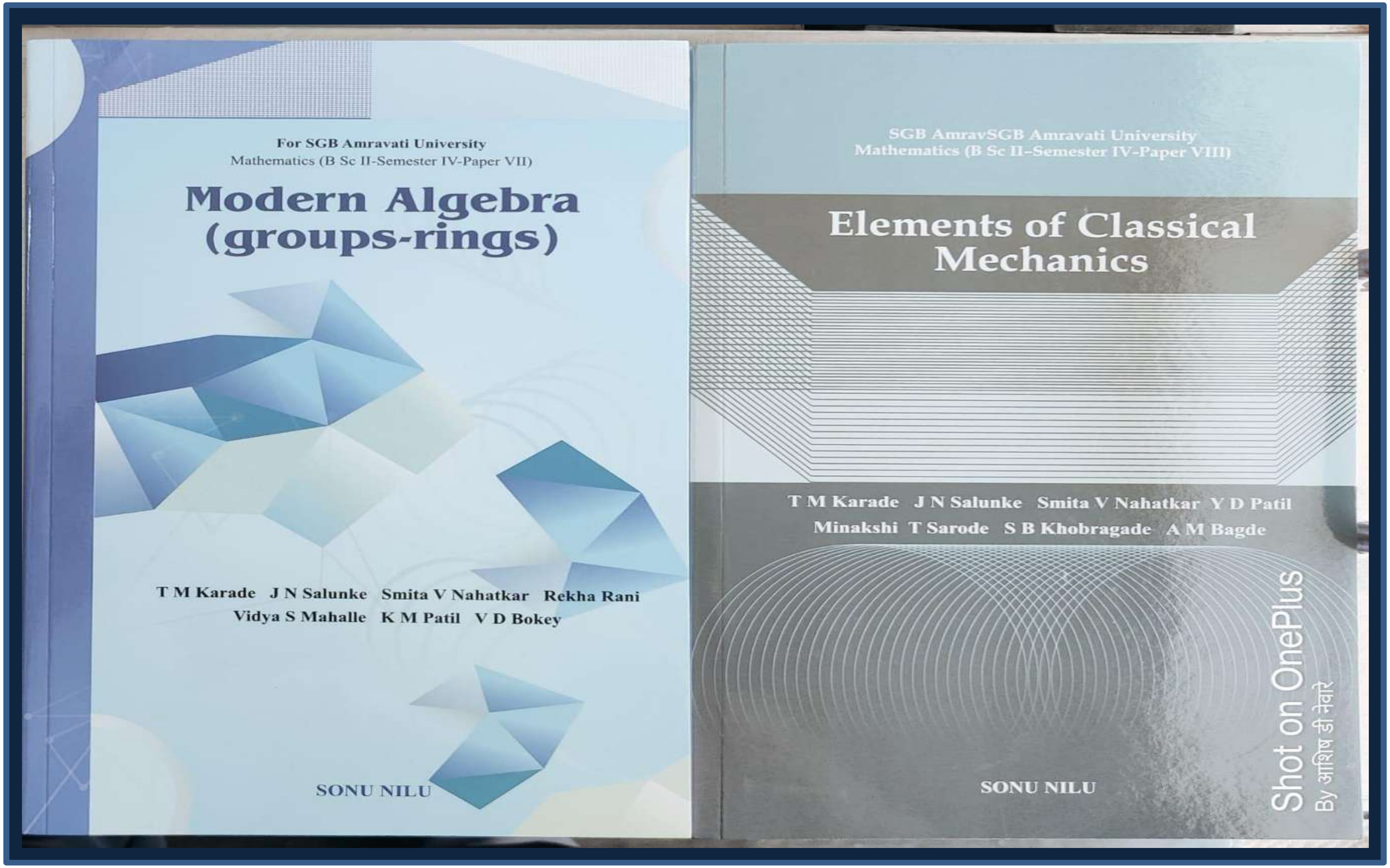
For SGB Amravati University
Mathematics (B Sc II-Semester IV-Paper VII)
Modern Algebra (groups-rings)
T M Karade J N Salunke Smita V Nahatkar Rekha Rani
Vidya S Mahalle K M Patil V D Bokey
SONU NILU
SGB AmravSGB Amravati University
Mathematics (B Sc II–Semester IV-Paper VIII)
Elements of Classical Mechanics
T M Karade J N Salunke Smita V Nahatkar Y D Patil
Minakshi T Sarode S B Khobragade A M Bagde
SONU NILU
Shot on OnePlus
By आशिष डी नेवारे

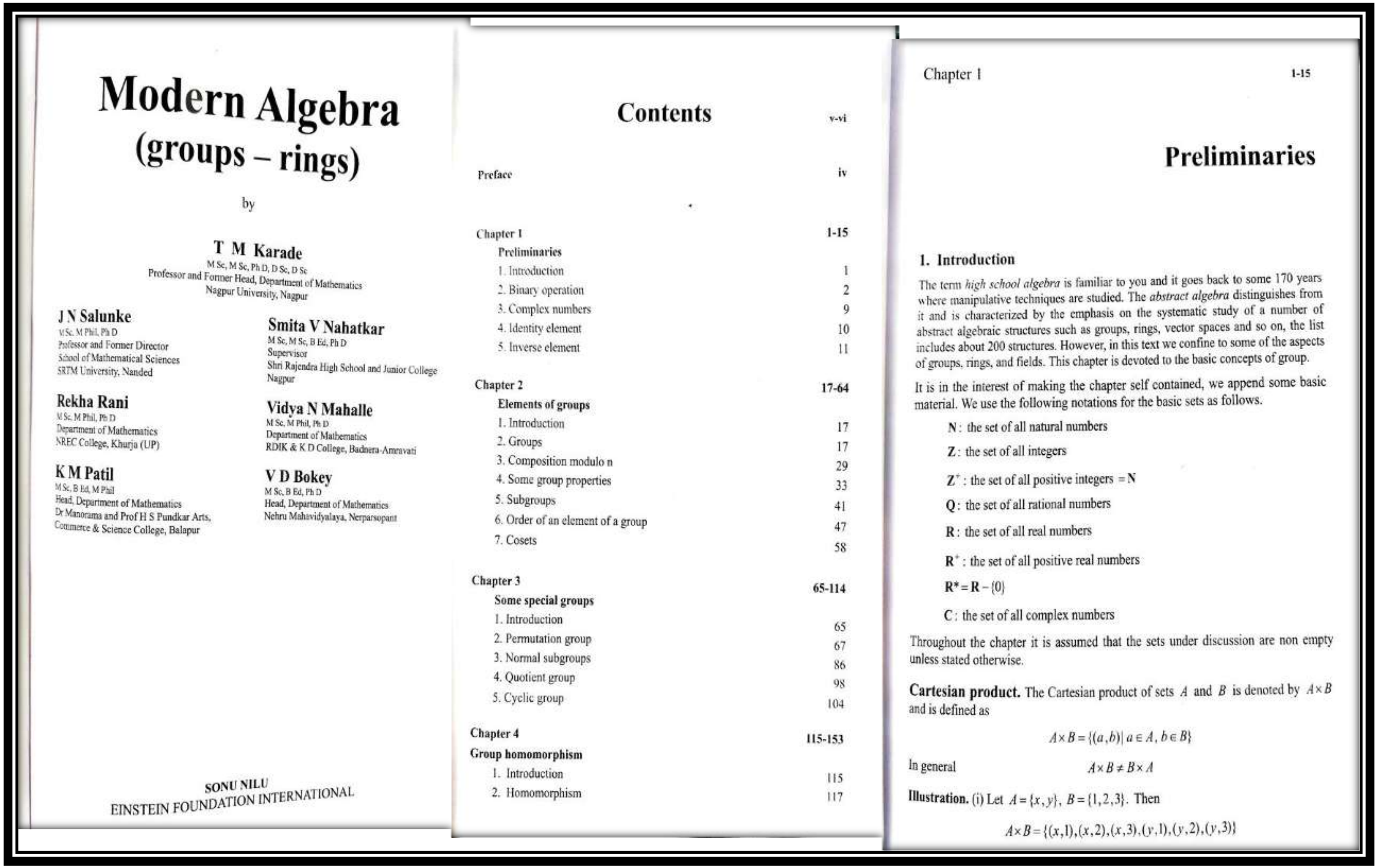

Modern Algebra
(groups – rings)

by

T M Karade
M Sc, M Sc, Ph D, D Sc, D Sc
Professor and Former Head, Department of Mathematics
Nagpur University, Nagpur

J N Salunke
M Sc, M Phil, Ph D
Professor and Former Director
School of Mathematical Sciences
SRTM University, Nanded

Smita V Nahatkar
M Sc, M Sc, B Ed, Ph D
Supervisor
Shri Rajendra High School and Junior College
Nagpur

Rekha Rani
M Sc, M Phil, Ph D
Department of Mathematics
NREC College, Khurja (UP)

Vidya N Mahalle
M Sc, M Phil, Ph D
Department of Mathematics
RDIK & K D College, Badnera-Amravati

K M Patil
M Sc, B Ed, M Phil
Head, Department of Mathematics
Dr Manorama and Prof H S Pundkar Arts, Commerce & Science College, Balapur

V D Bokey
M Sc, B Ed, Ph D
Head, Department of Mathematics
Nehru Mahavidyalaya, Nerparsopant

SONU NILU
EINSTEIN FOUNDATION INTERNATIONAL

Contents

	v-vi
Preface	iv
Chapter 1	**1-15**
Preliminaries	
1. Introduction	1
2. Binary operation	2
3. Complex numbers	9
4. Identity element	10
5. Inverse element	11
Chapter 2	**17-64**
Elements of groups	
1. Introduction	17
2. Groups	17
3. Composition modulo n	29
4. Some group properties	33
5. Subgroups	41
6. Order of an element of a group	47
7. Cosets	58
Chapter 3	**65-114**
Some special groups	
1. Introduction	65
2. Permutation group	67
3. Normal subgroups	86
4. Quotient group	98
5. Cyclic group	104
Chapter 4	**115-153**
Group homomorphism	
1. Introduction	115
2. Homomorphism	117

Chapter 1 1-15

Preliminaries

1. Introduction

The term *high school algebra* is familiar to you and it goes back to some 170 years where manipulative techniques are studied. The *abstract algebra* distinguishes from it and is characterized by the emphasis on the systematic study of a number of abstract algebraic structures such as groups, rings, vector spaces and so on, the list includes about 200 structures. However, in this text we confine to some of the aspects of groups, rings, and fields. This chapter is devoted to the basic concepts of group.

It is in the interest of making the chapter self contained, we append some basic material. We use the following notations for the basic sets as follows.

- $\mathbf{N}$: the set of all natural numbers
- $\mathbf{Z}$: the set of all integers
- $\mathbf{Z}^+$: the set of all positive integers $= \mathbf{N}$
- $\mathbf{Q}$: the set of all rational numbers
- $\mathbf{R}$: the set of all real numbers
- $\mathbf{R}^+$: the set of all positive real numbers
- $\mathbf{R}^* = \mathbf{R} - \{0\}$
- $\mathbf{C}$: the set of all complex numbers

Throughout the chapter it is assumed that the sets under discussion are non empty unless stated otherwise.

Cartesian product. The Cartesian product of sets A and B is denoted by $A\times B$ and is defined as

$$A\times B = \{(a,b) \mid a\in A,\, b\in B\}$$

In general $\quad A\times B \neq B\times A$

Illustration. (i) Let $A=\{x,y\}$, $B=\{1,2,3\}$. Then

$$A\times B = \{(x,1),(x,2),(x,3),(y,1),(y,2),(y,3)\}$$

Photo 3.3.2.21: The Book Published by Dr. V. D. Bokey (2023).

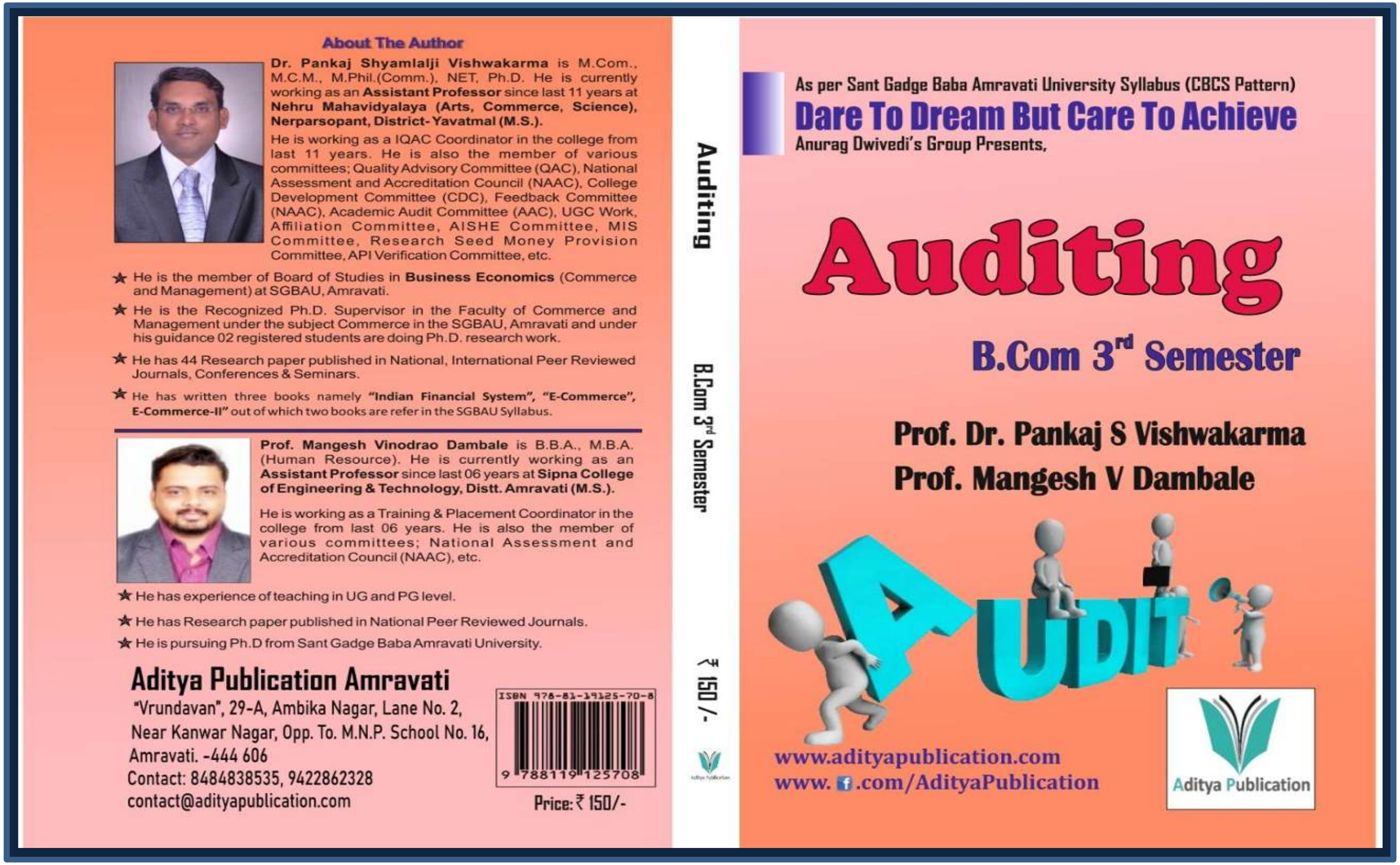

Photo 3.3.2.22: The Book Published by Dr. P. S. Vishwakarma (2023).

'Seventy - Five Years of Indian Library Profession'

NATIONAL CONFERENCE OF INDIAN LIBRARY ASSOCIATION, NEW DELHI

AND

MAHARASHTRA UNIVERSITY AND COLLEGE LIBRARIANS ASSOCIATION

Organized by

Indian Library Association, New Delhi

&

Sant Gadge Baba Amravati University Sectional Council of Maharashtra University and College Librarians Association

In Collaboration with

Sipna College of Engineering & Technology, Amravati.

3rd - 4th June, 2023

EDITORS

Dr. Ravikant N. Mahindkar
Dr. Vishalsingh Shekhavat
Dr. Vandana R. Khakre

Dr. Sanjay H. Bhoge
Mr. Nagsen D. Bansod
Mr. Bhushan N. Dayawate

MUCLA

In Association with *Maharashtra University and College Librarians Association*

Atharva Publications

Scientometrics in Action : Visualizing Digital Library Research in the Scopus Database

Suresh K. Ingle
Librarian
Nehru Mahavidyalaya (Arts, Com., Sci.), Nerparsopant, Dist. Yavatmal

Abstract

This study aims to investigate the structure of a network and identify patterns of interaction and collaboration among its members. The research seeks to gain insights into knowledge production and dissemination within the network. Using social network analysis and content analysis, the study will examine the relationships between members of the network and the types of knowledge produced and shared. The study will contribute to the understanding of the dynamics of knowledge creation and dissemination within networks and inform strategies for promoting effective collaboration and knowledge exchange.

Keywords : Network structure, Interaction patterns, Knowledge production, Knowledge Visualization

Introduction

Digital libraries have become increasingly important in the world of research and scholarship. With the growing amount of scholarly information available online, digital libraries provide researchers with access to a wealth of information that was previously inaccessible. As a result, digital libraries have become an important tool for researchers in various fields.

Scopus is a bibliographic database that indexes scientific literature in a variety of disciplines, including digital library research. With over 70 million records and coverage from over 5,000 publishers, Scopus is one of the largest databases of its kind. By analyzing the data contained in Scopus, researchers can gain insights into the current state of digital library research, including emerging trends and key contributors in the field.

Scientometrics is the study of the quantitative aspects of scientific research, including bibliometric analysis, which is the statistical analysis of patterns and trends in scientific publications. Using scientometric analysis, researchers can examine the impact of digital library research and identify the most influential researchers, institutions, and publications in the field.

In this study, present a visualization of digital library research in the Scopus database using scientometric analysis. Our goal is to provide researchers with a comprehensive overview of the field according to objective.

Objectives : The objectives of this study:

1. Understand the structure of the network.
2. Determine patterns of interaction and collaboration.
3. Gain insights into knowledge production and dissemination.

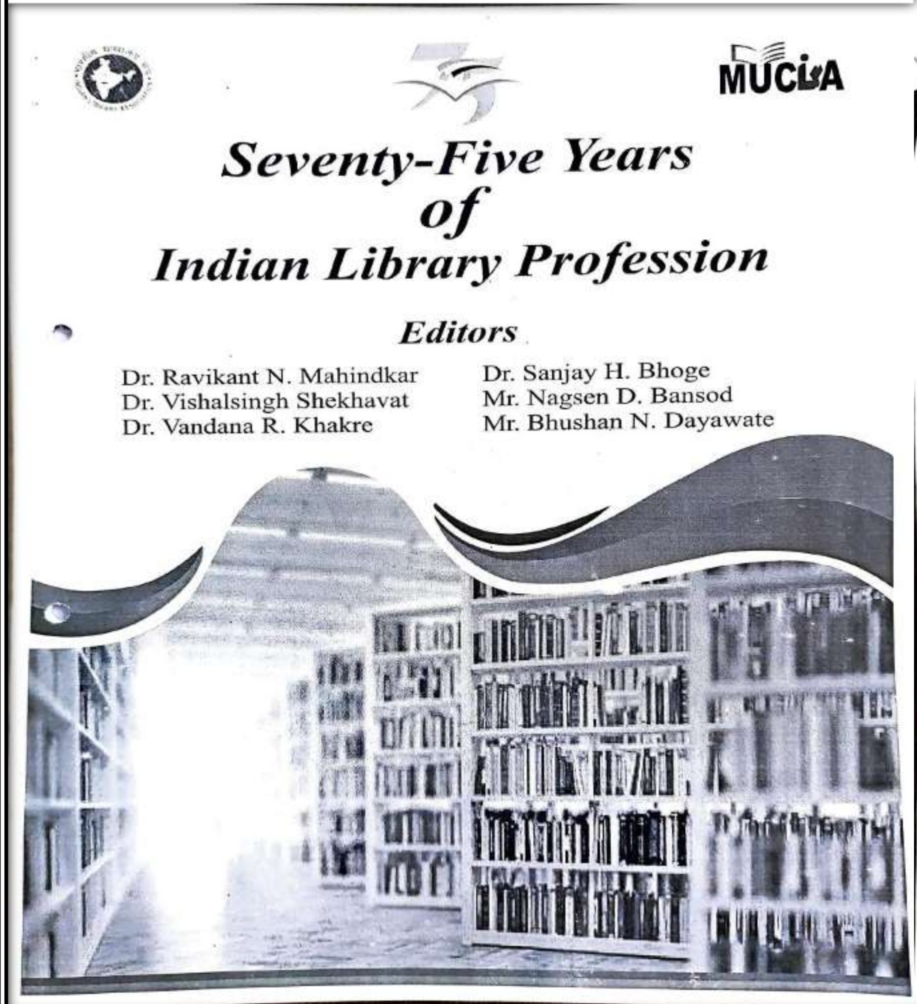

Section IV

Research Ethics and Academic Integrity

- **Tools and Techniques for Detecting Plagiarism** 278
  - *Dr. Praful N Kadu, Mr. Nishant Joshi*
- **Plagiarism In College Library : Special Reference to P. R. Pote Patil College of Engineering & Management Amravati** 283
  - *Mr. Rupesh M.Polhad*
- **Plagiarism, Academic Libraries and Academic Integrity** 289
  - *Prof. Vandana S. Gawande*
- **The Digital Environment in Plagiarism** 294
  - *Nilesh Balaso Saste, Prof. Pradip Himmatrao Barad.*
- **A study of Awareness of Plagiarism among PG Students in Thane** 299
  - *Mrs Kadambari H Manjrekar*

Section V

Biblimetrics and Management

- **Visualizing the Thematic Knowledge Domain of Diabetes Mellitus Research of the Last Two Years** 306
  - *Mr. Bidhan Mrinmoy Dolai, Dr. Sanjay J. Shenmare*
- **SWOT Analysis of National Digital Library of India (NDL)** 313
  - *Mr. R. K. Rathod*
- **Scientometrics in Action : Visualizing Digital Library Research in the Scopus Database** 320
  - *Suresh K. Ingle*

Section VI

User Studies

- **Awareness and Use of Reference Management Software (RMS) among Postgraduate Students in Academic to College in WalwaTaluka** 327
  - *Mr. Dattatray B. Shinde, Dr. Sangita V. Dhandhar, Prof. Vaishali P. Gudadhe (Choukhande)*
- **A Study of Various Aspects of Digital Literacy among Librarians Working in Agricultural Universities of Maharashtra State** 333
  - *Bhushan N. Dayawate, Prof. Dr. Harshal R. Nimbhorkar*
- **Resources and its Uses in Library** 338
  - *Pratiksha U. Deshmukh*
- **A Study of Information Literacy Initiatives for Users in University Libraries of Maharashtra State** 344
  - *Shyamkumar S. Gorde, Prof. Dr. Harshal R. Nimbhorkar*
- **A Study of Leisure Reading in Ankushrao Tope College Library Students** 351
  - *Mr. DnyaneshwarTulshiramWaje, Dr. Sangita Vinod Dhandar, Dr. Vinay Bhogle*
- **Utilization of Library Resources and Services by the PG Students of J. S. S. P. College, Goveli, Maharashtra - A Study** 360
  - *Mr. Yogesh P. Surwade, Mr. Rajaram V. Kapadi, Dr. Daya T. Patil (Dalve)*
- **Awareness and Usage of SWAYAM Courses among Post-Graduate Students in Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University : A Survey** 368
  - *Miss. Pooja Wadmare, Dr. Veena M. Kamble*
- पूर्व भारत व उत्तर–पूर्व भारतातील ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र विषयातील आचार्य पदवीप्राप्त शोधप्रबंधाचा आशय विश्लेषणात्मक अभ्यास ३७६
  - मुग्धा राजकर, डॉ. शालिनी फुलमाळी

VII

Photo 3.3.2.23: The Book Chapter Published by Mr. S. K. Ingle (2023).